

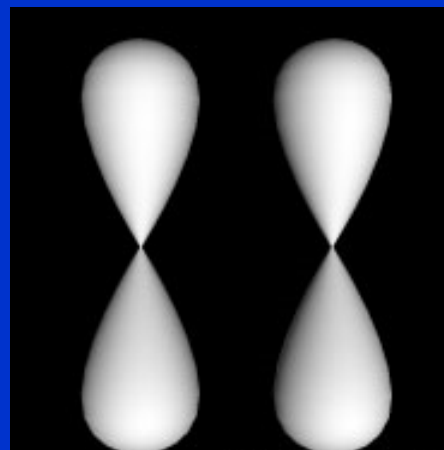
Chemická vazba = překryv orbitalů

Vznik vazby **překryvem orbitalů** na dvou různých atomech A, B
Obsazeno dvojicí elektronů

$$\Psi = \Psi_A \times \Psi_B$$

Podmínky překryvu:

- Vhodná **symetrie**, znaménko vlnové funkce
- Vhodná **energie**, srovnatelná, ne velmi rozdílná

Typy překryvu orbitalů

Sigma vazba, σ

Elektronová hustota lokalizována na spojnici jader

Spojnici jader obvykle značíme jako **osa z**

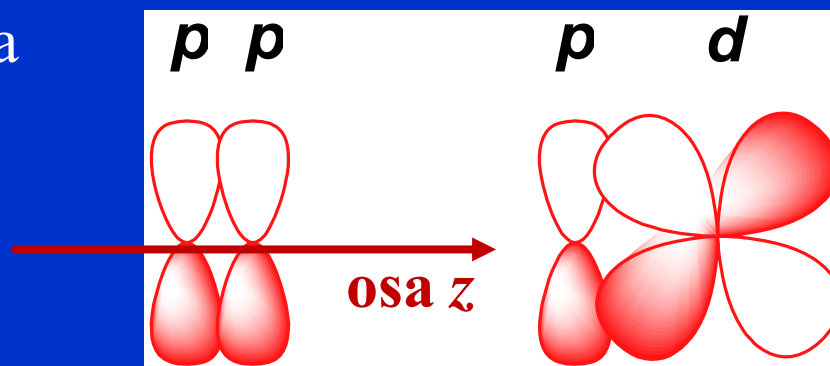

d?

Pi vazba, π

Elektronová hustota lokalizována mimo spojnici jader

Jedna uzlová rovina

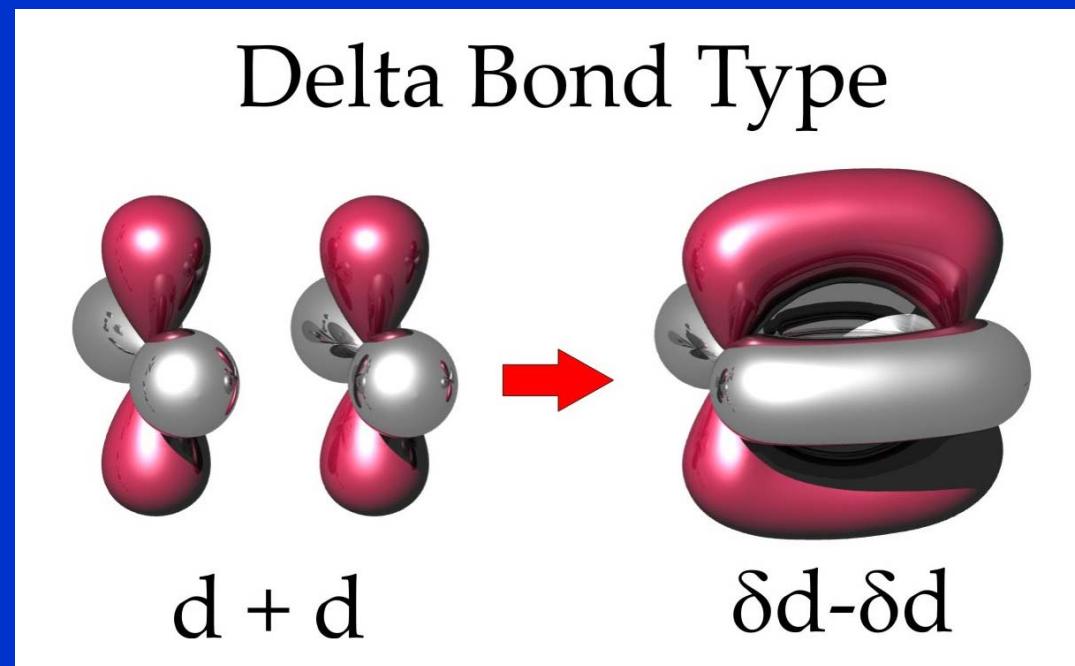
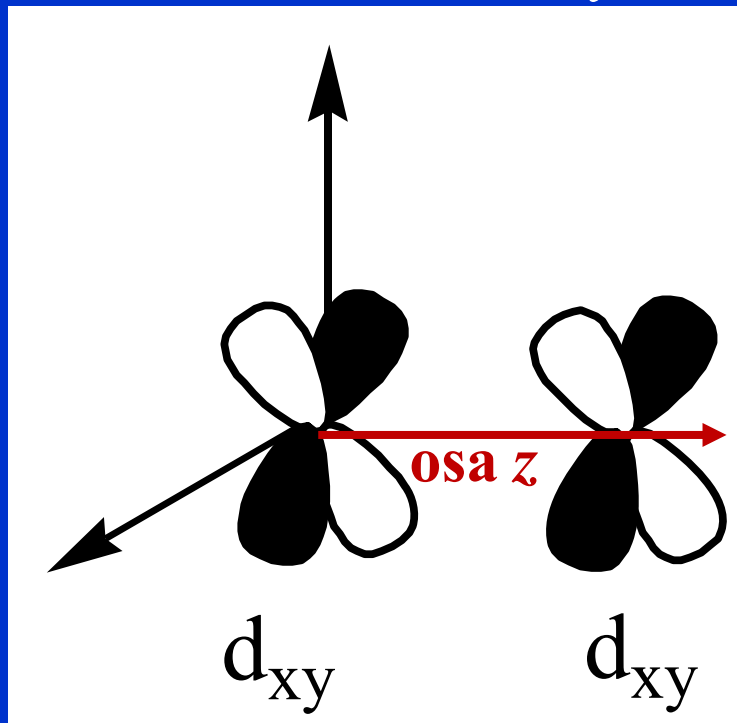

Typy překryvu orbitalů

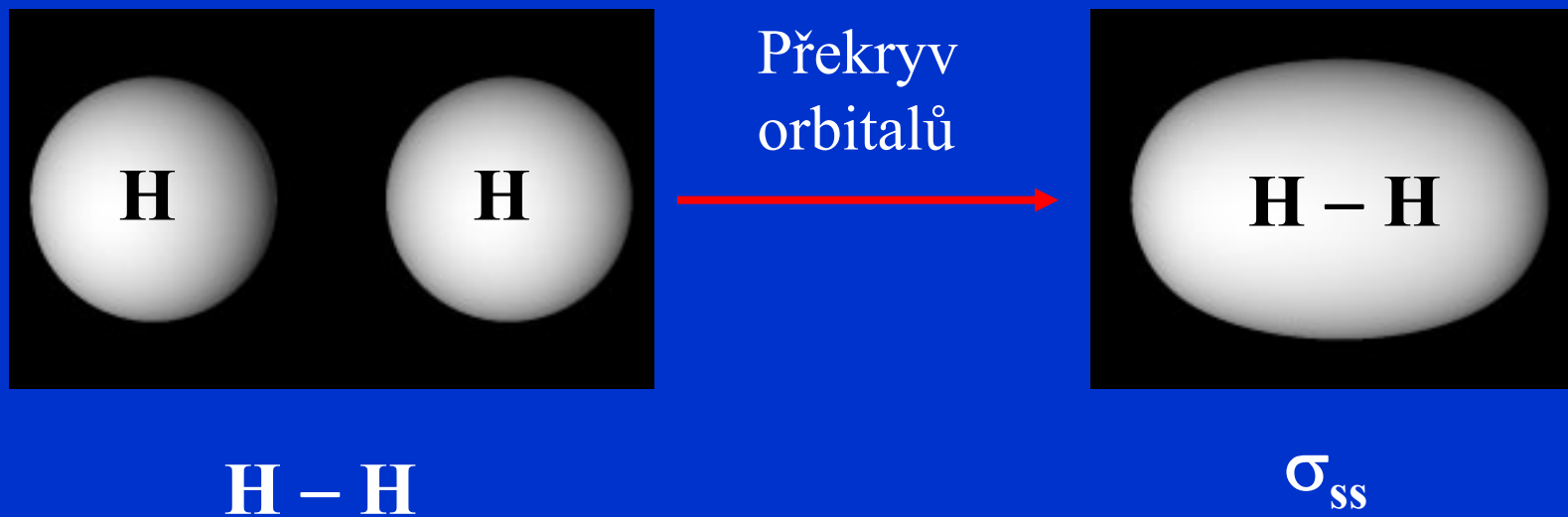
Delta vazba, δ

Elektronová hustota lokalizována mimo spojnici jader

Dvě uzlové roviny

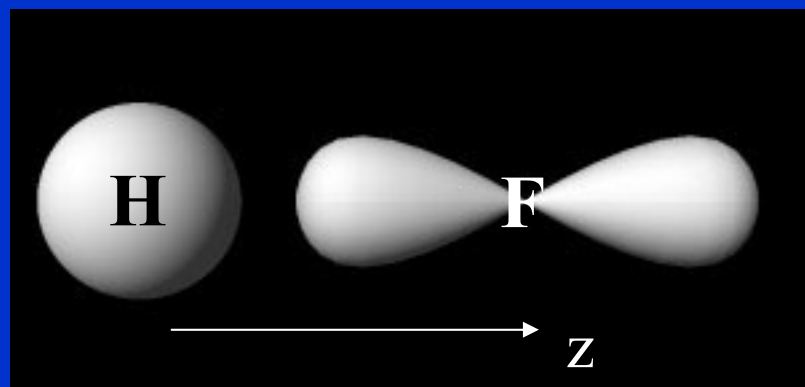

Sigma vazba, σ_{ss}

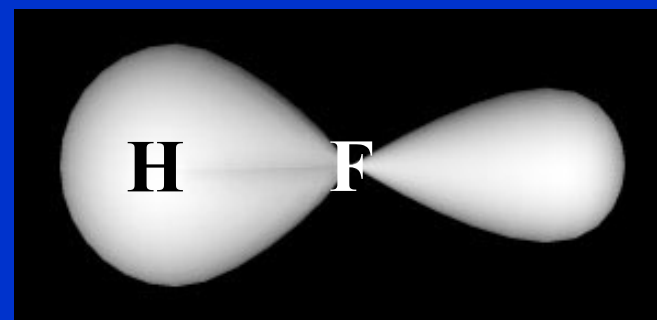

Elektronová hustota lokalizována na spojnici jader

Sigma vazba, σ_{sp}

Překryv
orbitalů

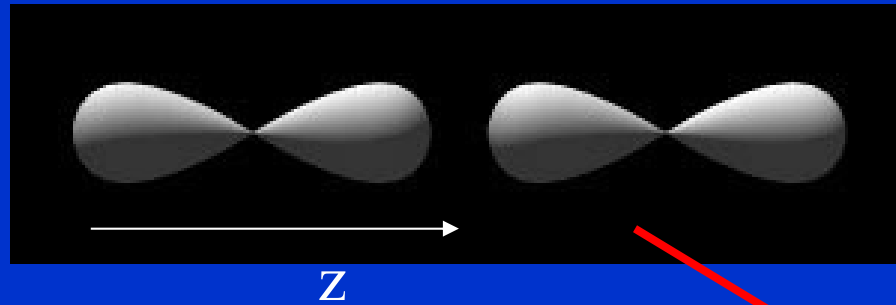

σ_{sp}

H – F

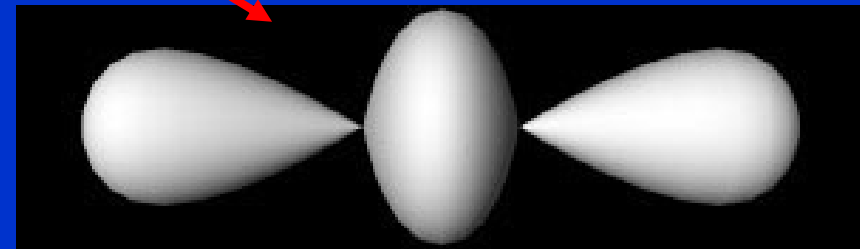
Elektronová hustota lokalizována na spojnici jader

Sigma vazba, σ_{pp}

Překryv
orbitalů

σ_{pp}

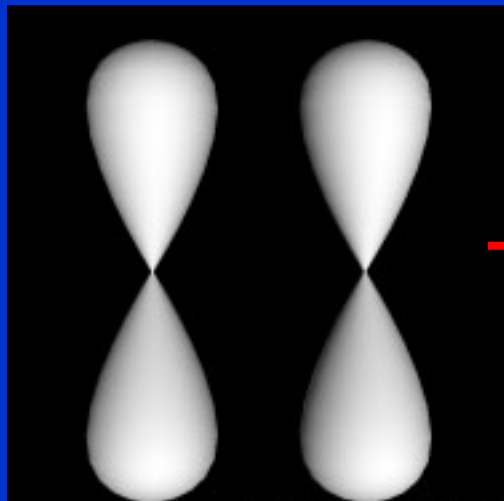

Elektronová hustota lokalizována na spojnici jader

Pi vazba, π

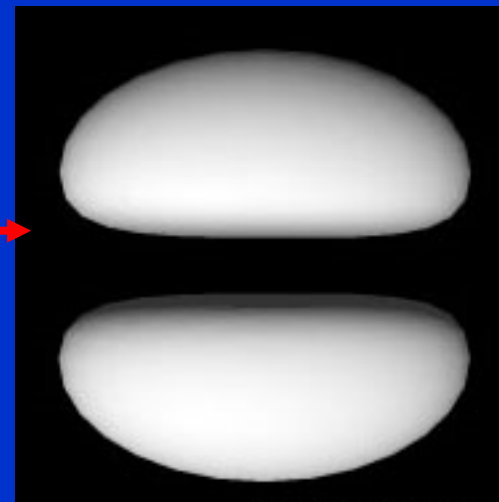
Elektronová hustota lokalizována mimo spojnici jader

Jedna uzlová rovina

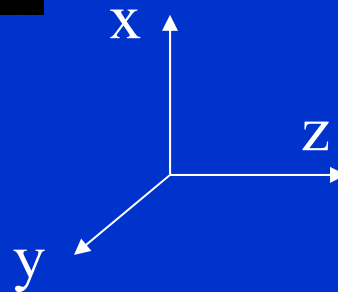

Stejně pro p_x a p_y

Překryv
orbitalů

$2 \times \pi_{pp}$

Účinnost překryvu orbitalů

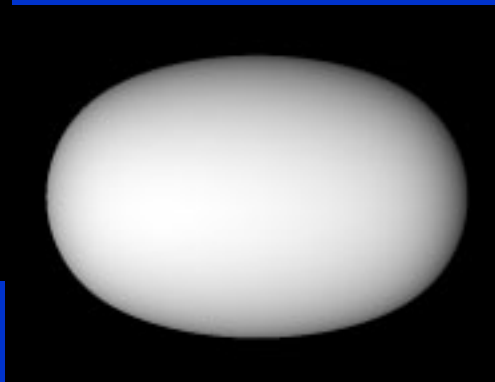
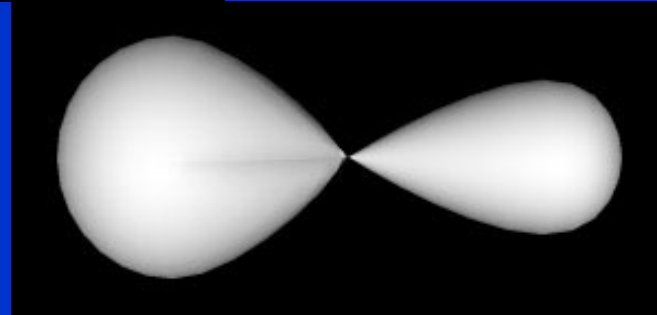
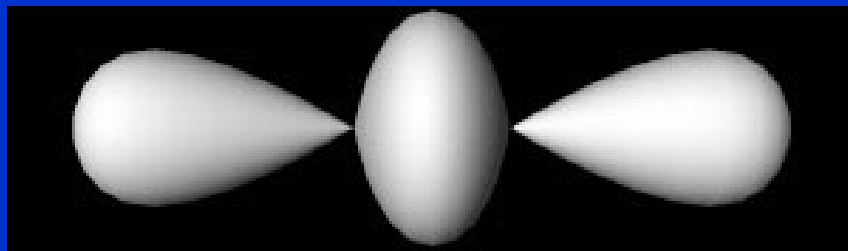
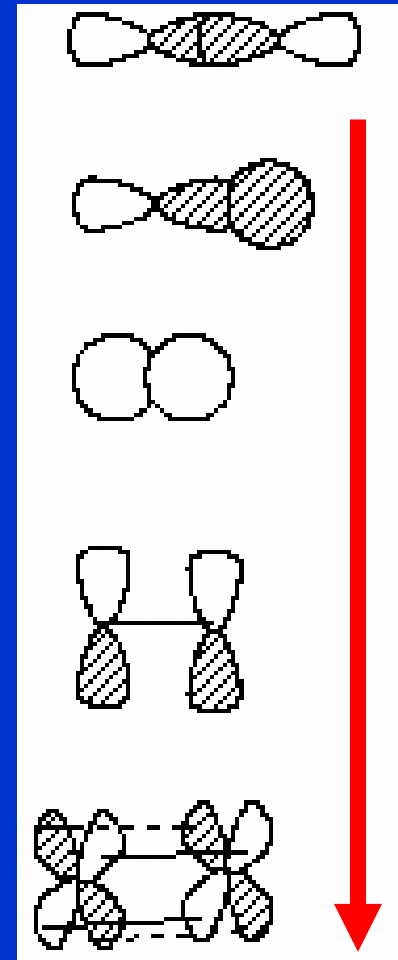
Kratší vzdálenost = lepší překryv

Při stejné vzdálenosti jader: $\sigma > \pi > \delta$

Pro σ : $p_z-p_z > p_z-s > s-s$

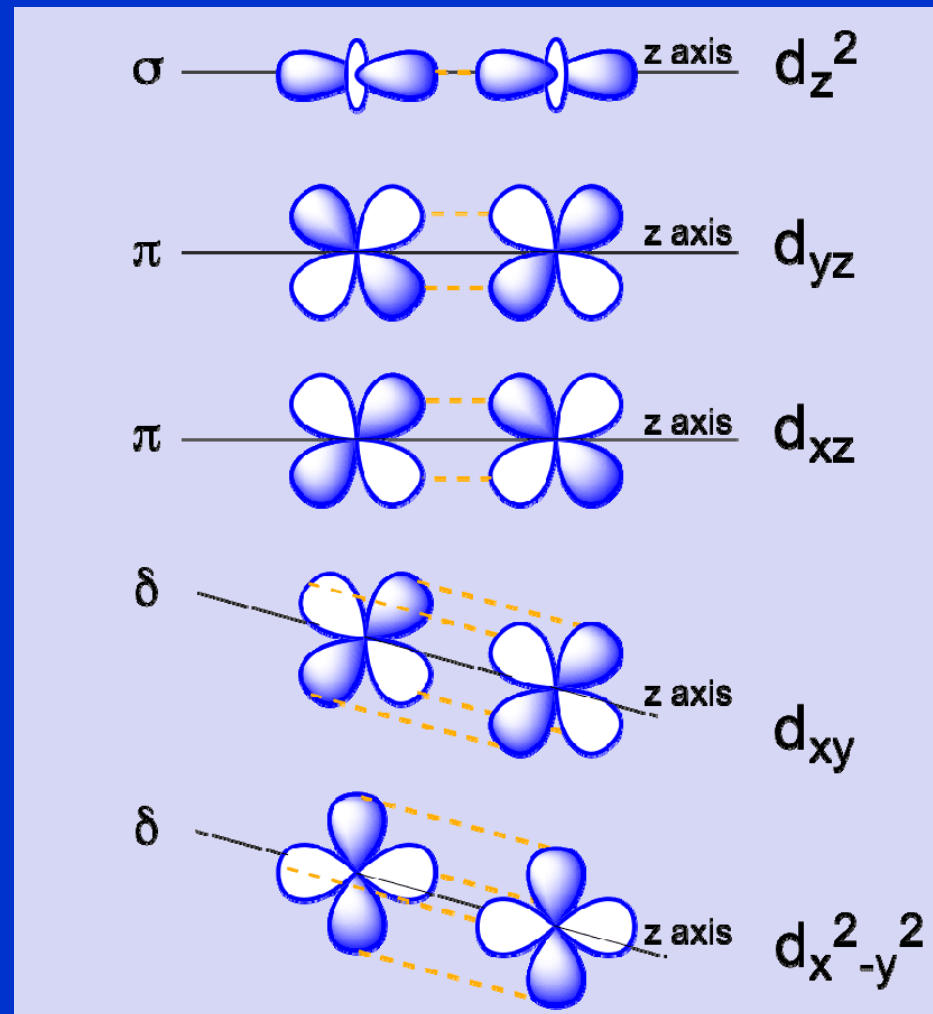
Překryv
klesá

Slabší
vazba

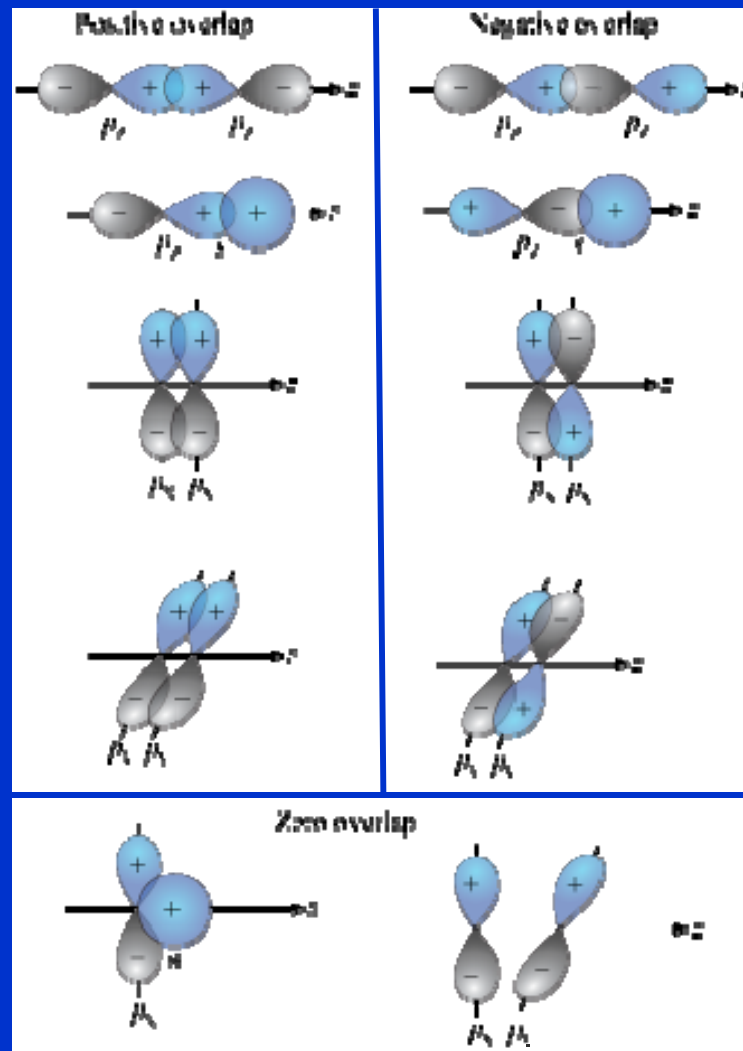
Sigma, pi a delta překryv d-orbitalů

Pozitivní, negativní a nulový překryv orbitalů

Překryv vlnových funkcí se **stejným** znaménkem

Zvýšení hustoty pravděpodobnosti

Překryv vlnových funkcí s **opačným** znaménkem

Nulová hustota pravděpodobnosti

Vazebné parametry - řád vazby

Vazba	Délka [Å]	Energie [kJ mol ⁻¹]
C–C	1,54	348
C=C	1,34	612
C≡C	1,20	837
C–O	1,43	360
C=O	1,23	743
C≡O	1,13	1074
N–N	1,47	163
N=N	1,24	409
N≡N	1,10	944

Vazebné parametry - řád vazby

Anion	Řád vazby	Vazebná délka, Å
ClO^-	1,00	1,67
ClO_2^-	1,50	1,58
ClO_3^-	1,67	1,49
ClO_4^-	1,75	1,43
ClO_2^+	2,00	1,39

Řád vazby roste

Vazebná délka klesá

Vazebné parametry

Vazba	E, kJ mol ⁻¹	Délka, Å
C–I	240	2,16
C–Br	276	1,91
C–Cl	339	1,79
C–F	485	1,40

Polarita a Energie vazby roste

Vazebná délka klesá

Pauling

$$E_D(AB) = \{E_D(AA) \times E_D(BB)\}^{1/2} + \Delta$$

$$\Delta = 96,48 (\chi_A - \chi_B)^2$$

Schomaker-Stevenson

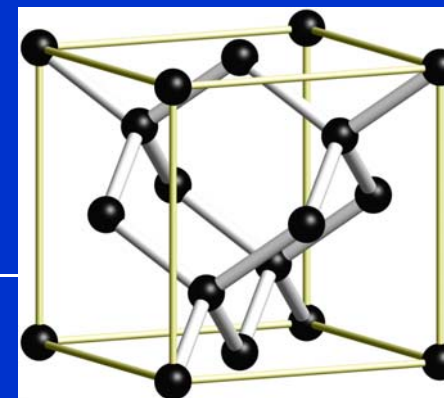
$$r_{AB} = r_A + r_B - 0,09 |\chi_A - \chi_B|$$

Vazebné parametry

Vazba	E, kJ mol ⁻¹	Polarita vazby
H–H	431	Nepolární
F–F	155	Nepolární
H–F	565	Polární

Vazba		Teplota tání, °C
Ge–Ge	188	937
Si–Si	226	1412
C–C	347	3827

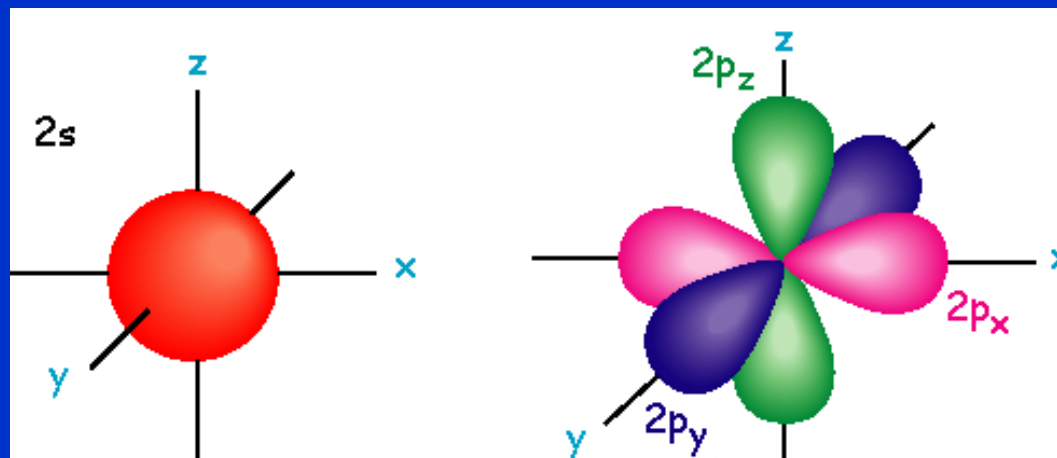

Linus Pauling
1901 – 1994

Nobelova cena za
chemii 1954

Hybridizace

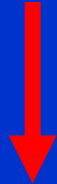
Vazebné úhly 90° jsou vzácné (u prvků hlavních skupin), obvyklé úhly jsou 109 , 120 , 180°

Hybridizace = energetické smíšení a směrové vyrovnání atomových orbitalů na **stejném** atomu

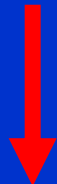
Počet hybridních orbitalů = počet smísených atomových orbitalů

Hybridizace sp

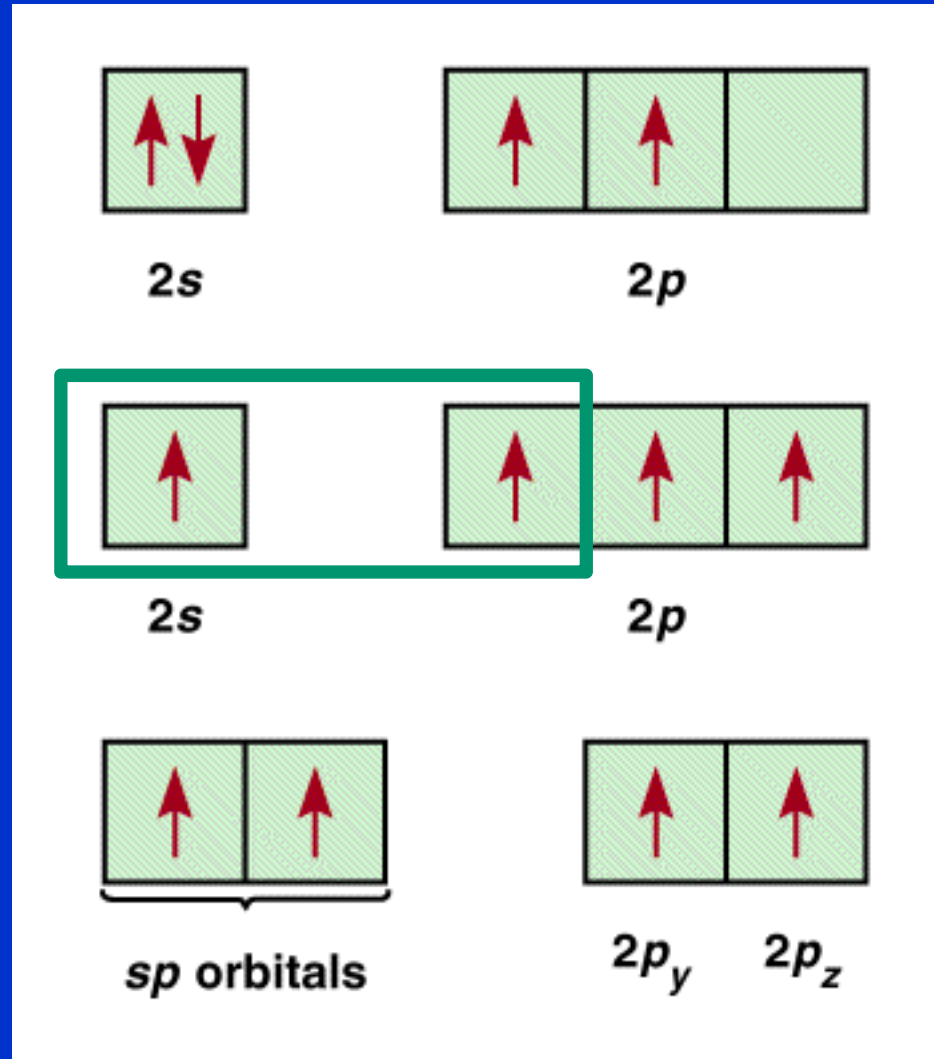
Základní stav atomu C

Excitovaný stav

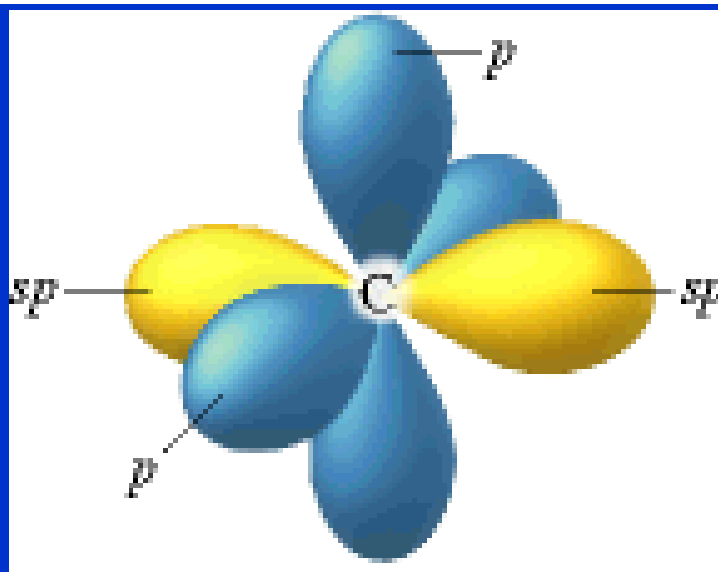
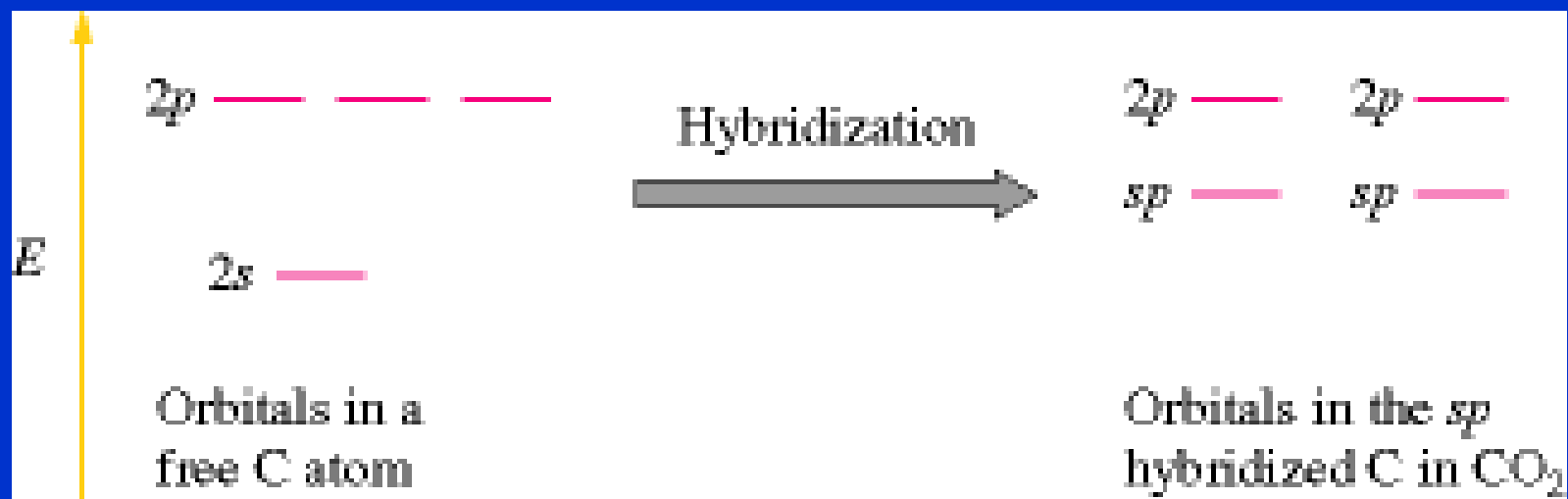

Hybridizovaný stav

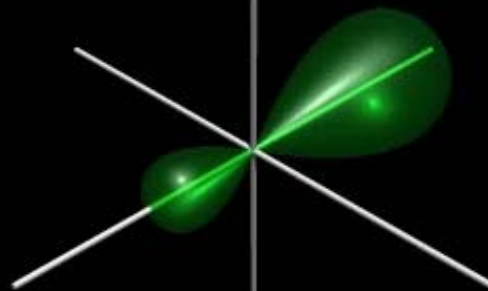
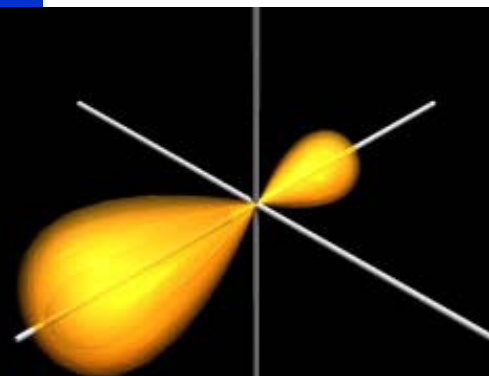
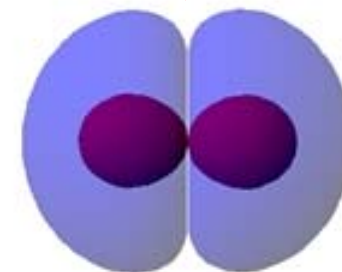
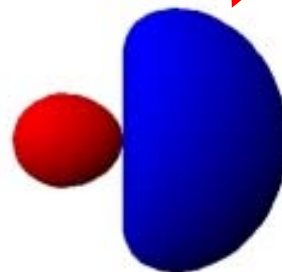
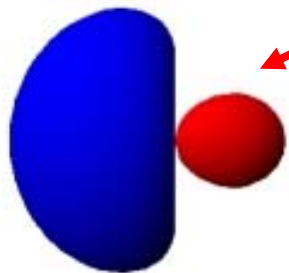
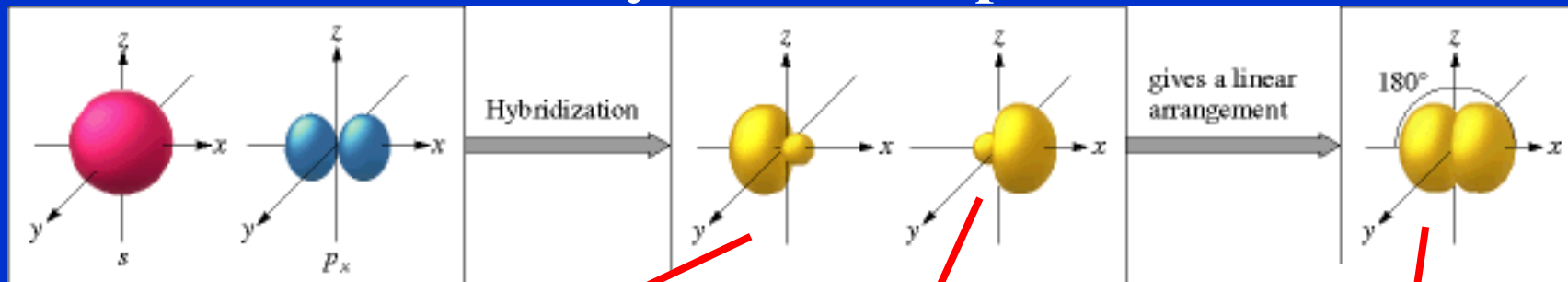

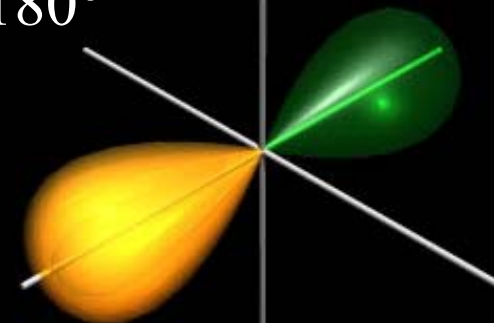
Hybridize sp

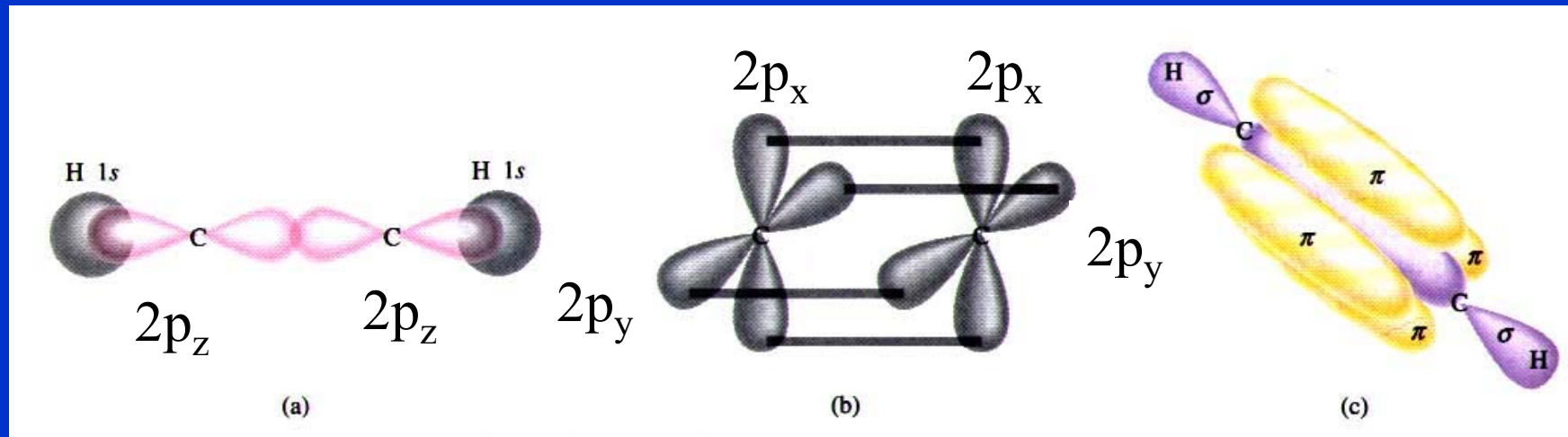
Hybridize sp

180°

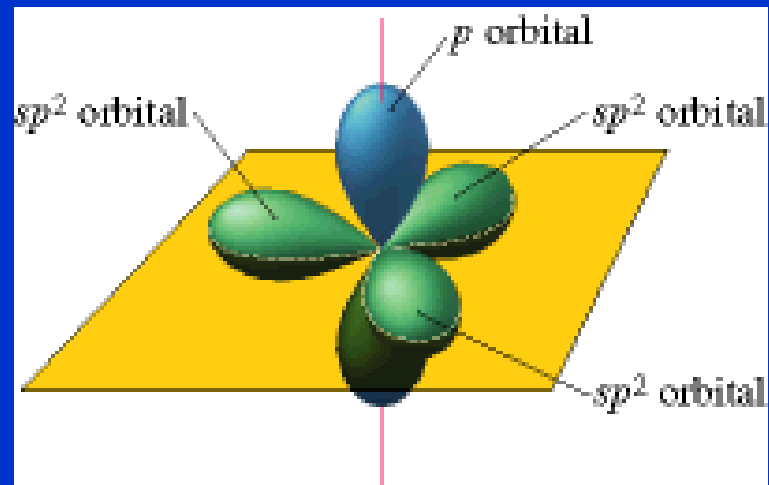
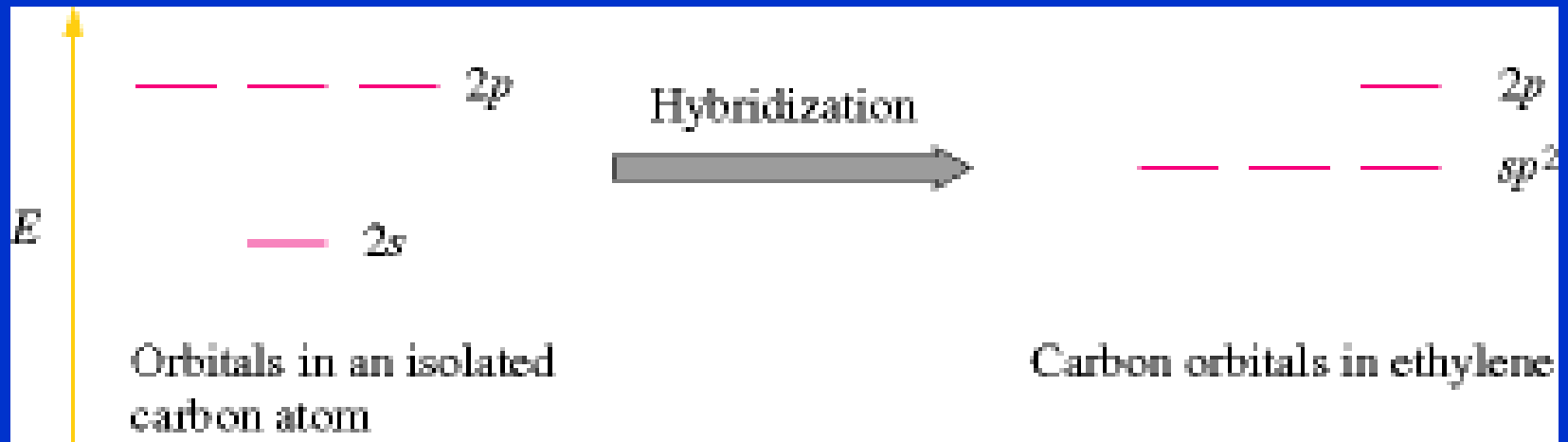

Acetylen

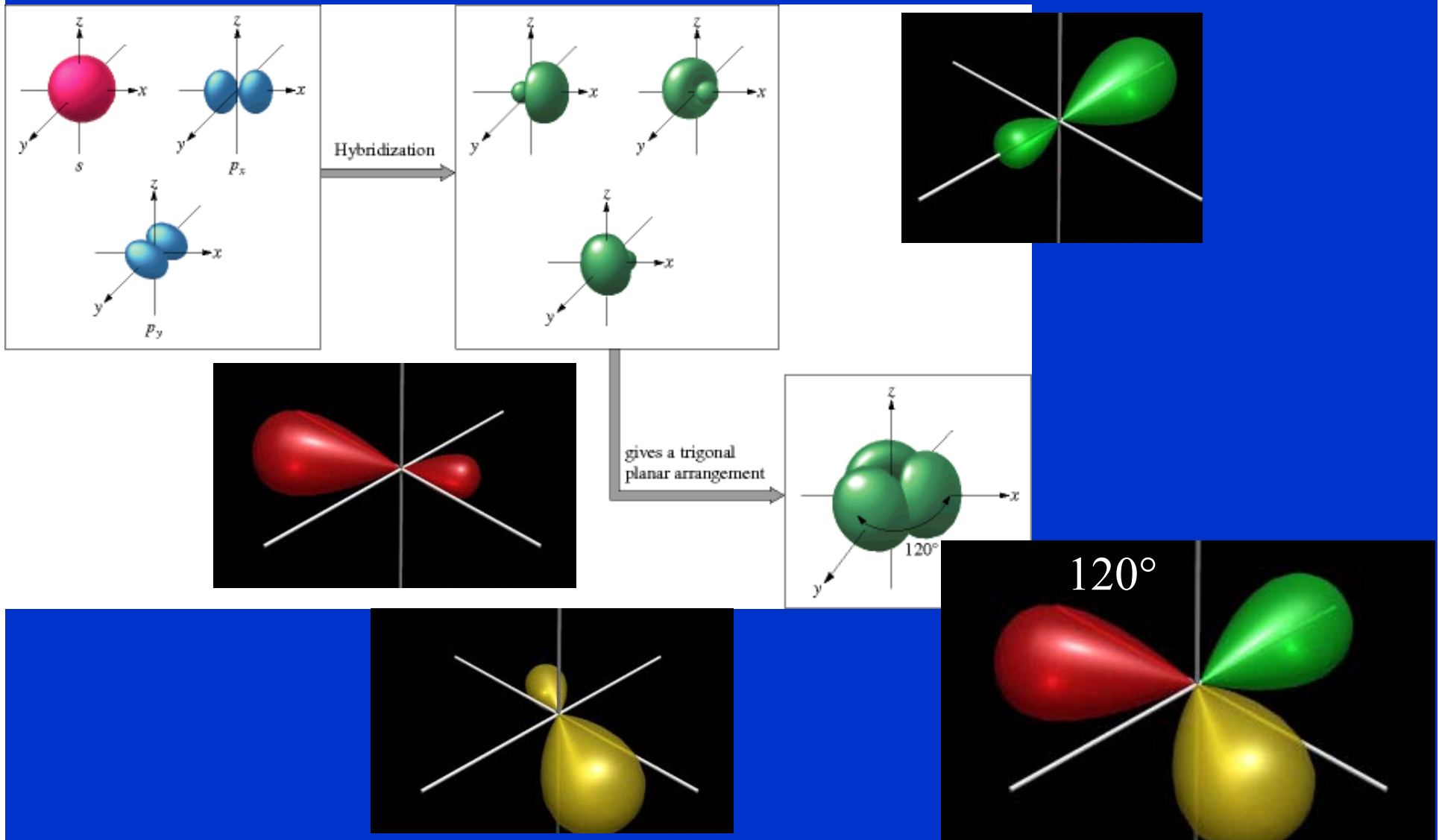

- 2 σ vazby překryvem C(sp)–H(s)
- 1 σ vazba překryvem C(sp)–C(sp)
- 2 navzájem kolmé π -vazby (x, y) překryvem C(2p_x)–C(p_x) a C(2p_y)–C(p_y)

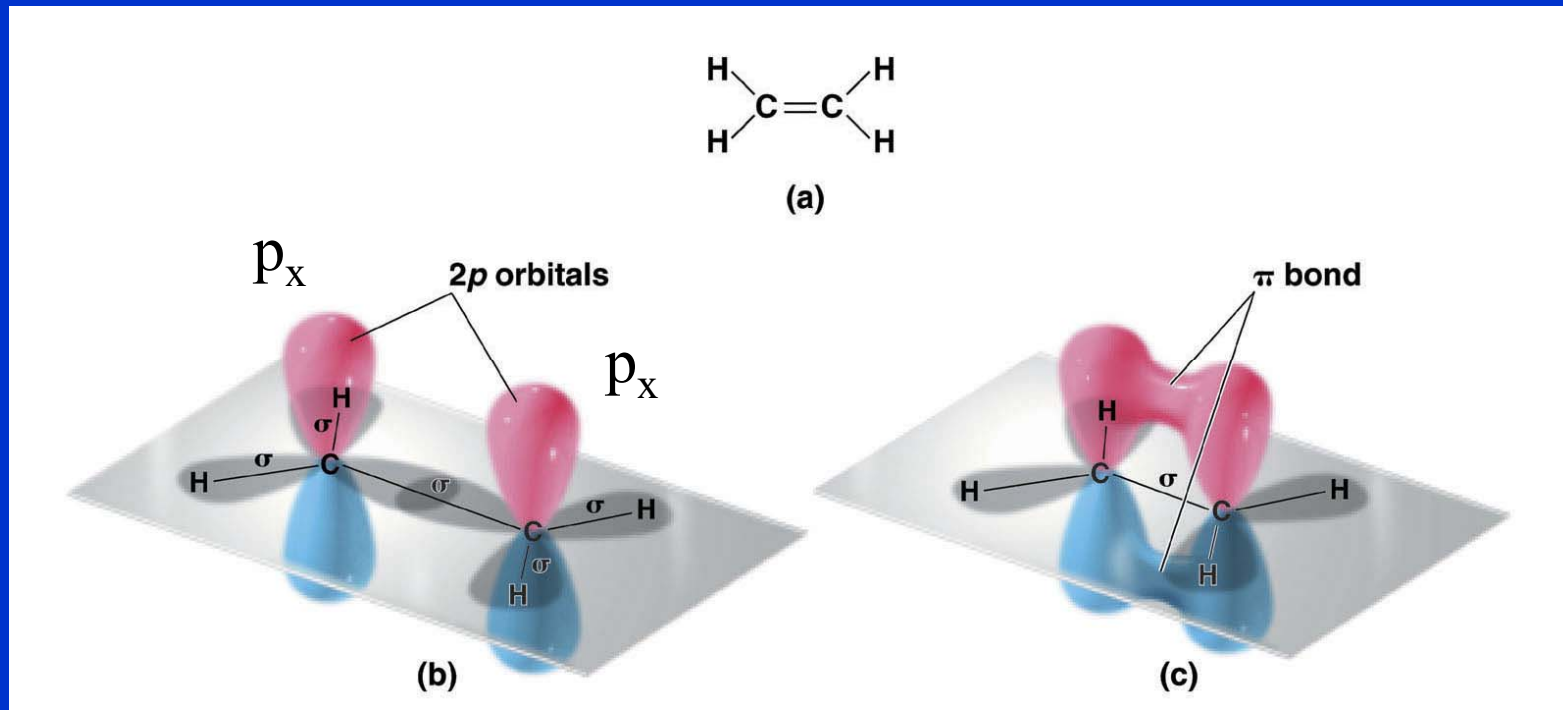
Hybridizace sp^2

Hybridizace sp^2

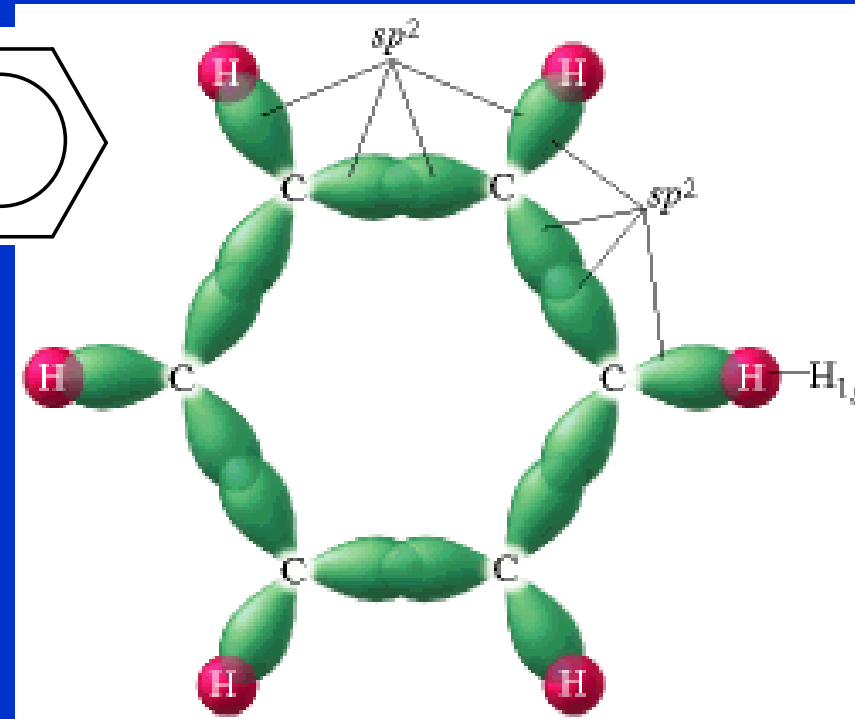
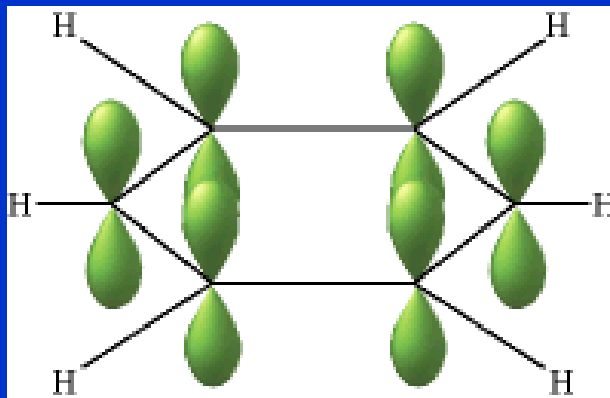
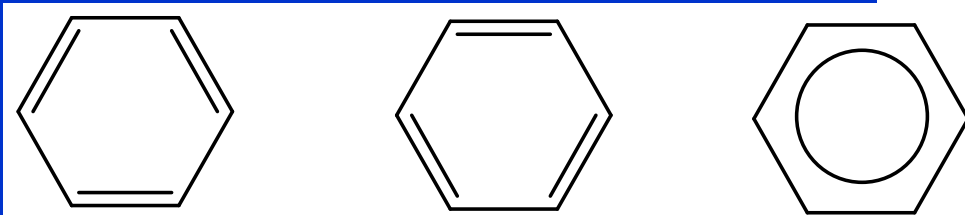

Ethylen

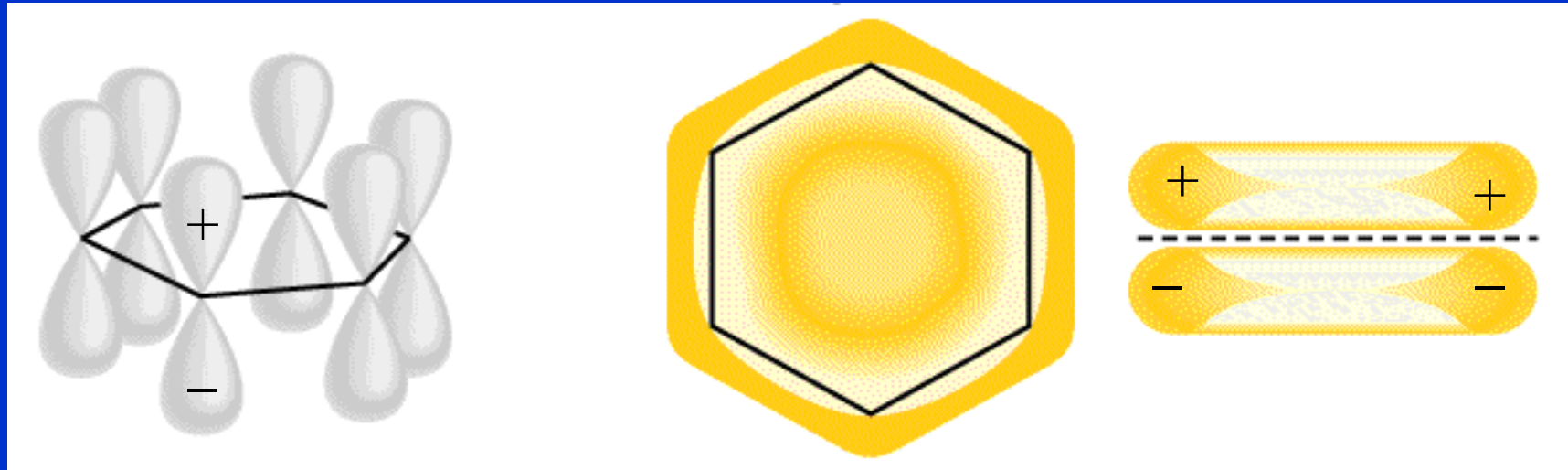
- 4 σ vazby překryvem $C(sp^2)-H(s)$
- 1 σ vazba překryvem $C(sp^2)-C(sp^2)$
- 1 π -vazba překryvem $C(p_x)-C(p_x)$

Benzen

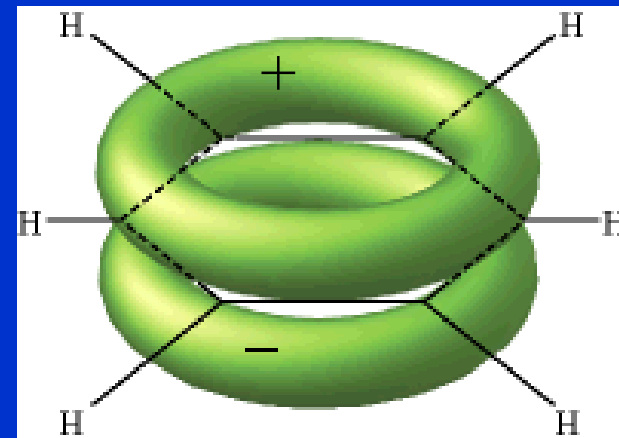

- Každý C použije 3 sp^2 orbitaly pro 3 σ -vazby
2 C – C vazby a 1 C – H vazba
- 1 $2p_x$ orbital na každém C zůstane nepoužitý (pro σ -vazby)

Benzen

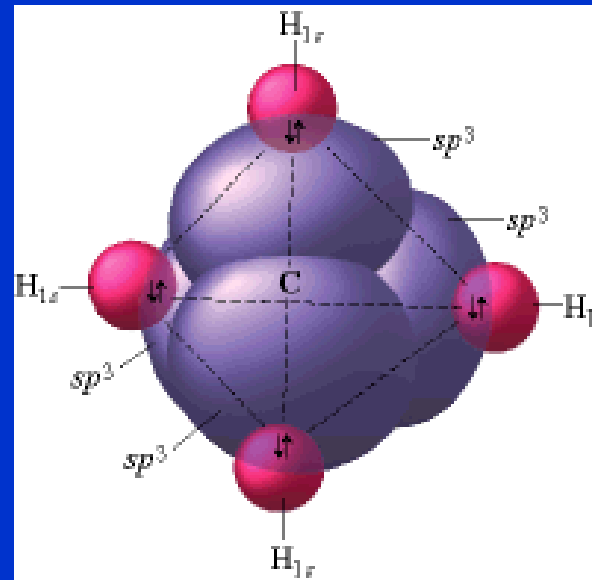
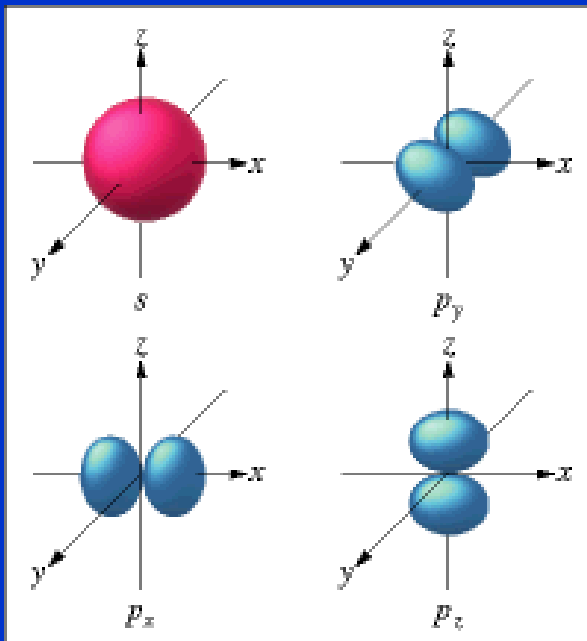
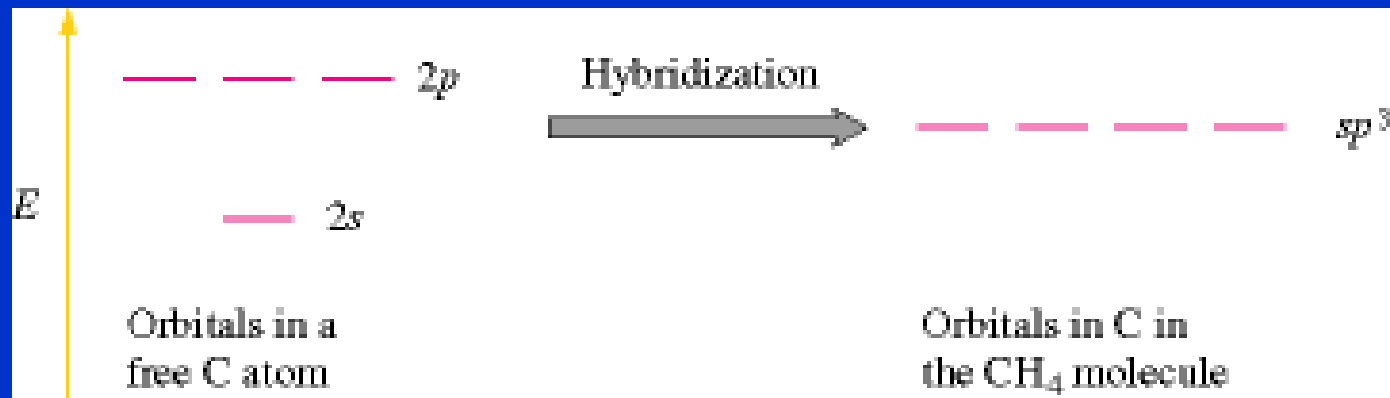

6 C $2p_x$ orbitalů použito pro 3 π -vazby

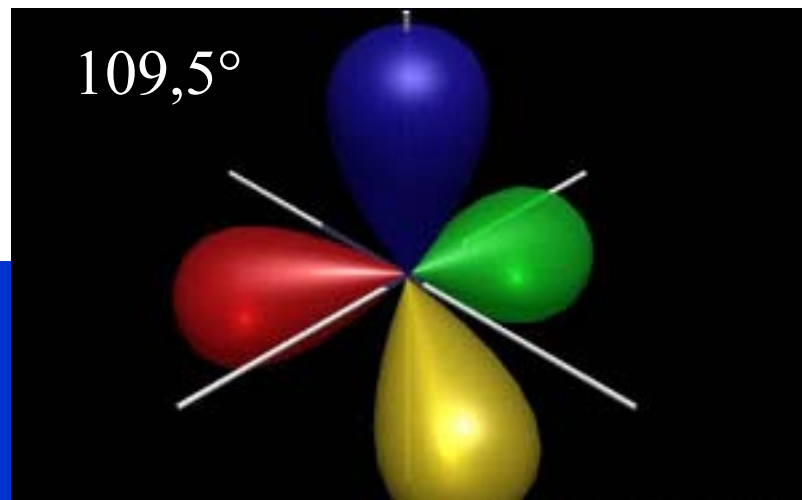
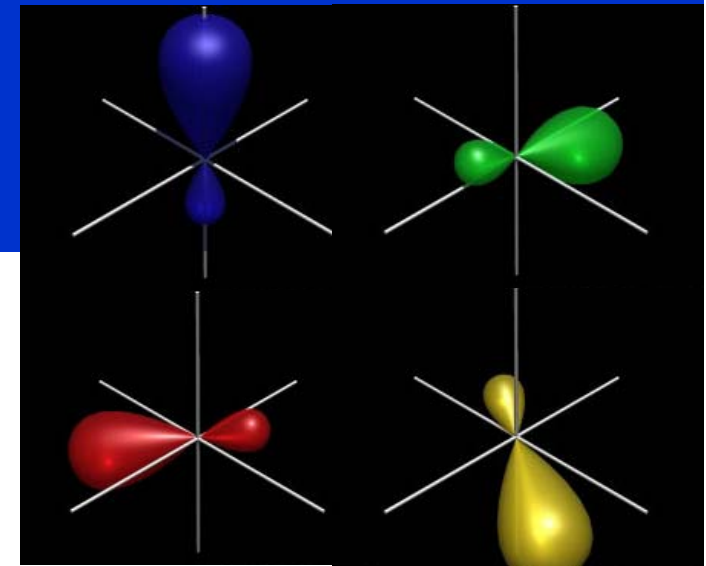
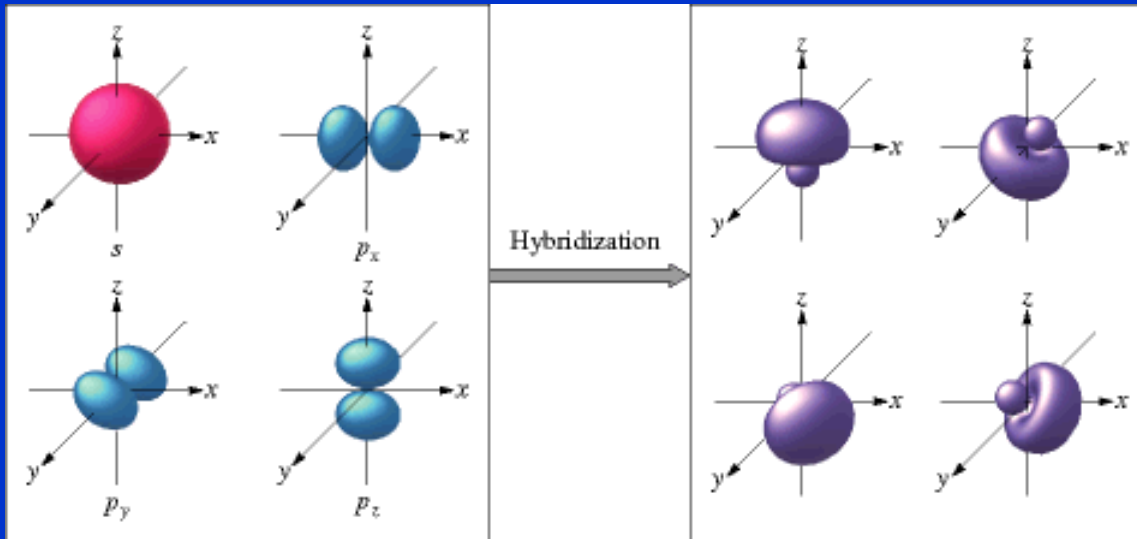

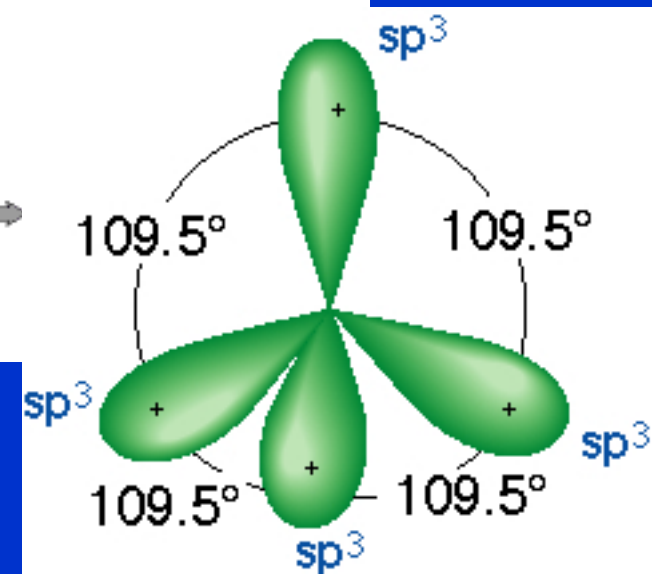
Hybridize sp^3

Hybridizace sp^3

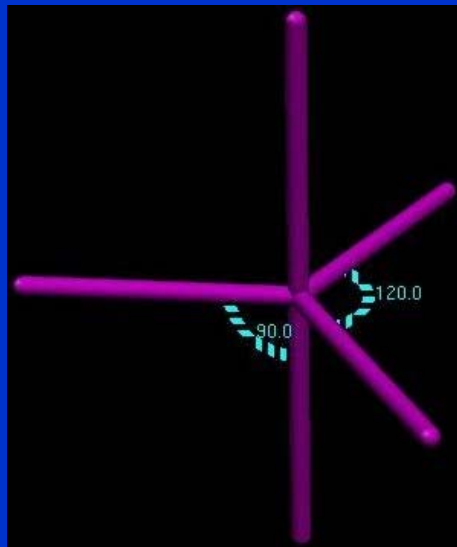

gives a tetrahedral arrangement

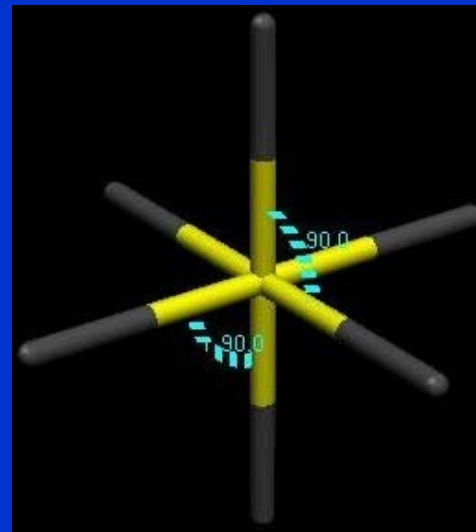
Hybridizace

sp^3d

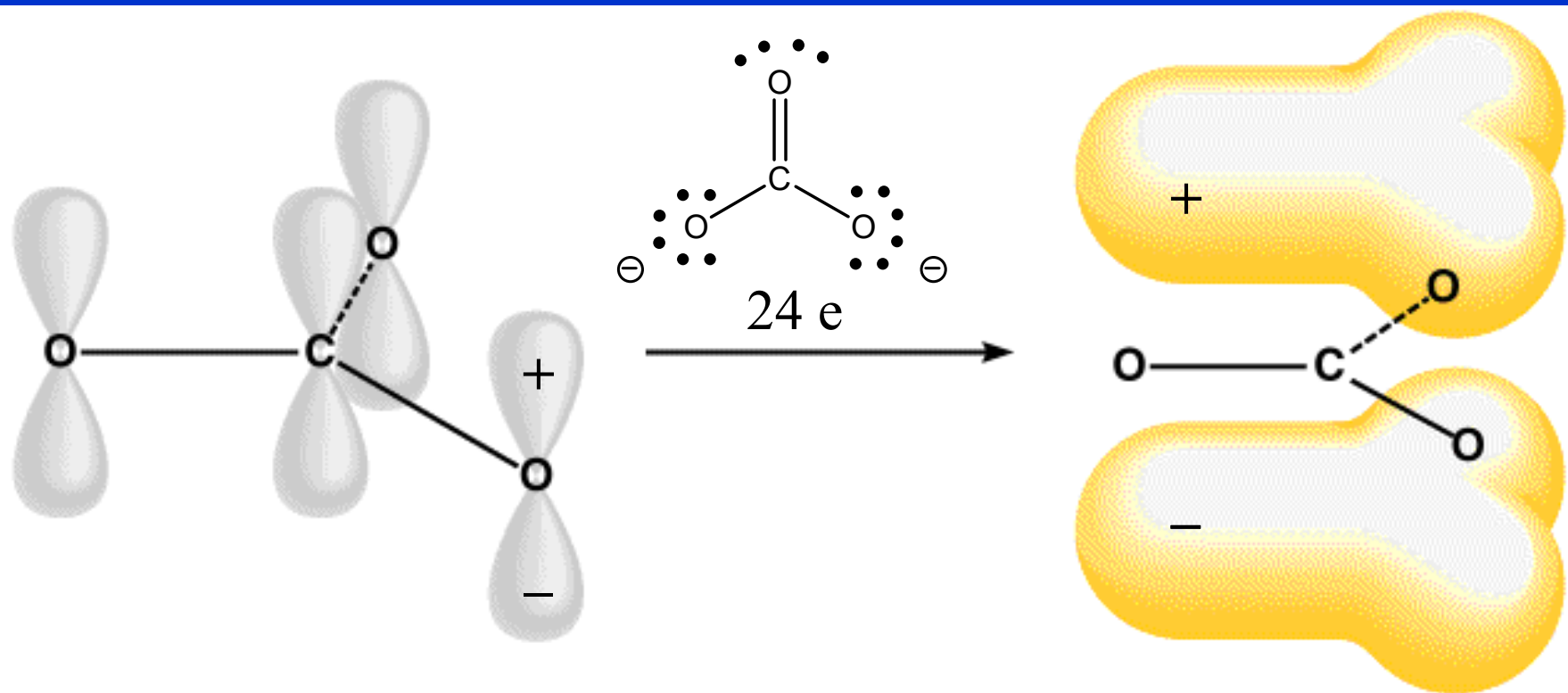
Ekvatoriální sp^2
Axiální $p_z d_z^2$

sp^3d^2

$sp^3 + d_z^2 + d_{x^2-y^2}$

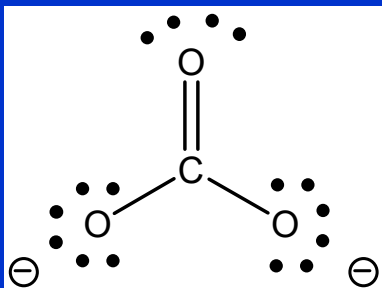
Vazba v CO_3^{2-} a NO_3^-

3 σ vazby překryvem $\text{C}(\text{sp}^2)\text{--O}(\text{sp}^2)$

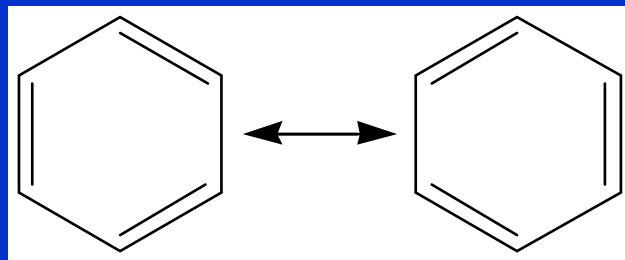
1 π -vazba překryvem $\text{C}(\text{p}_x)\text{--O}(\text{p}_x)$

Řád vazby

4 (3+1) vazebné elektronové páry / 3 vazby

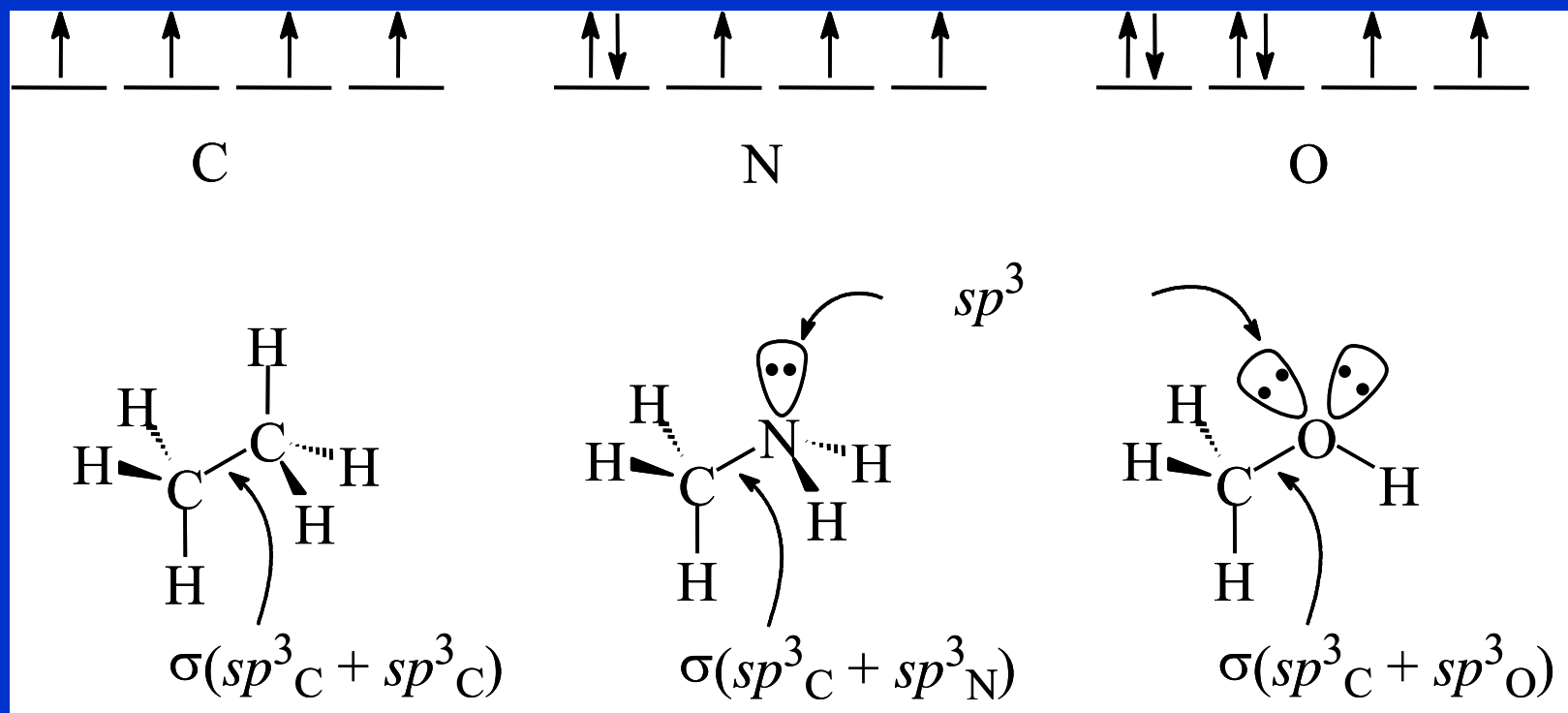
Řád vazby = 1,3333

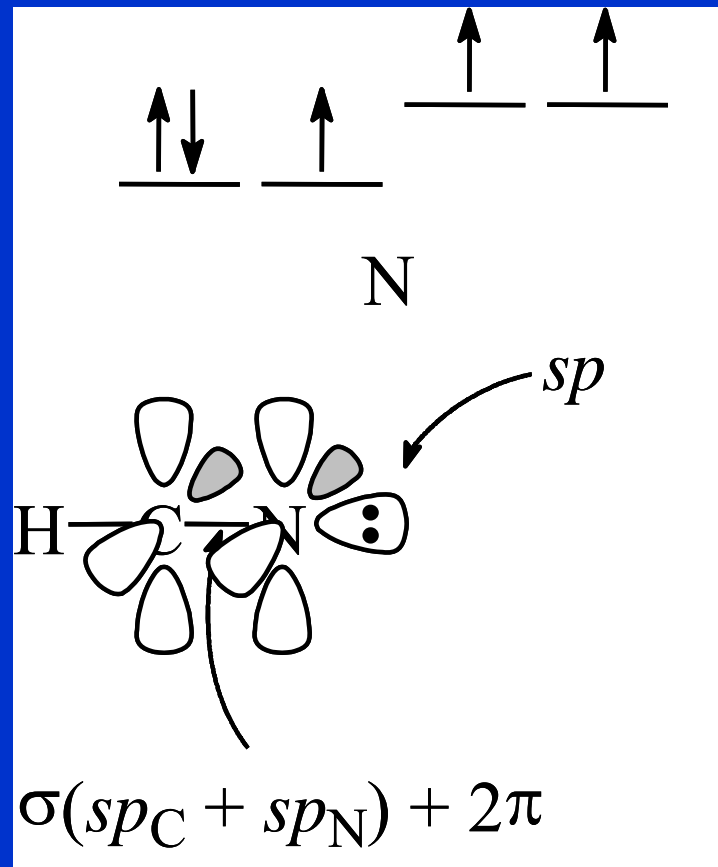
9 (6+3) vazebných elektronových párů / 6 vazeb

Řád vazby = 1,5

Vazba v C_2H_6 , CH_3NH_2 a CH_3OH

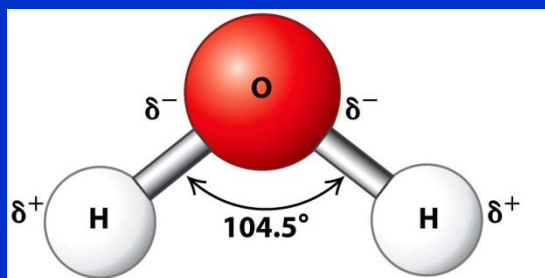
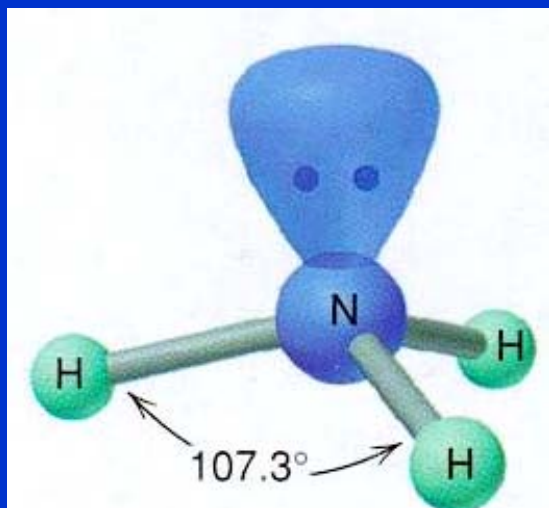

Vazba v HC≡N

Elektronegativita a vazebné úhly

Rostoucí χ ligandů
zmenšuje vazebné úhly

Vazebný úhel

NH₃ 107,3° ↓
NF₃ 102,5° ↓

OH₂ 104,5° ↓
OF₂ 103,2° ↓

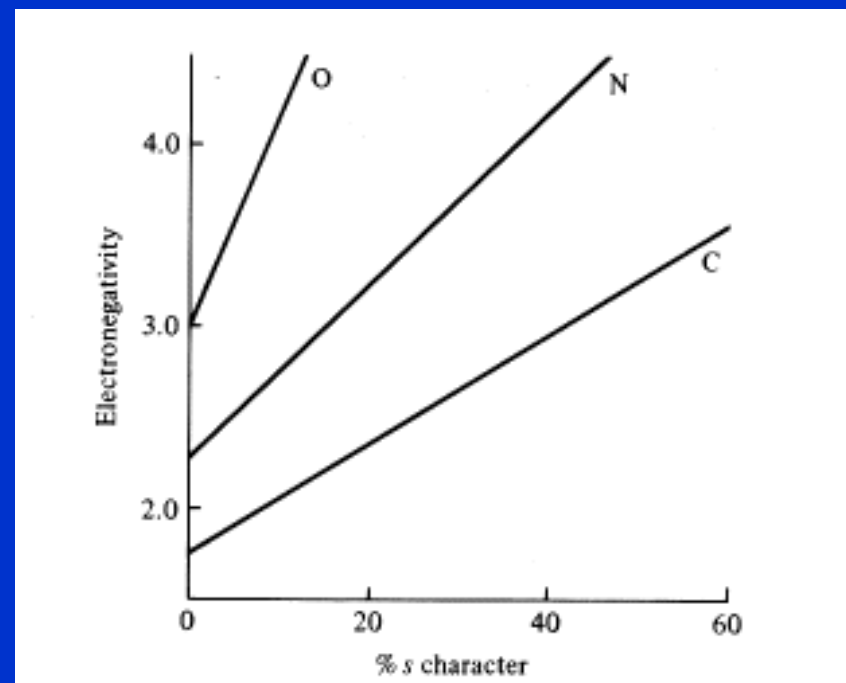
χ centrálního atomu klesá

NH ₃	↓	107,3°	↓	sp ³
PH ₃		93,8°		
AsH ₃		91,8°		
SbH ₃	↓	91,3°	↓	s + 3p ³²

Hybridizace a elektronegativita

Hybridizace	% s	% p
sp	50	50
sp ²	33	66
sp ³	25	75

s-charakter

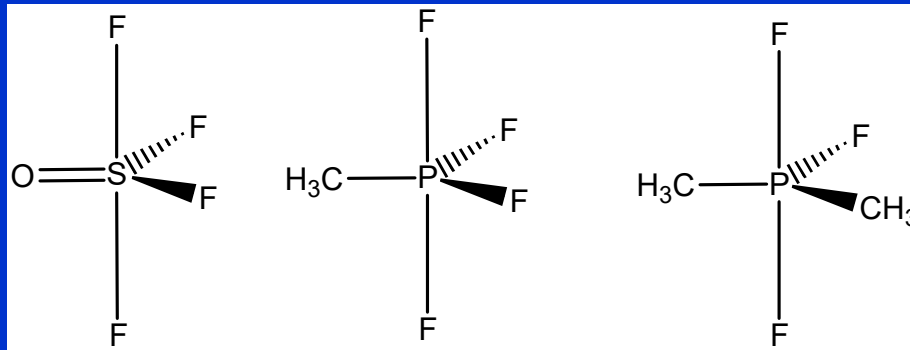
p-charakter

Elektron v s-orbitalu je vázán pevněji než v p-orbitalu

Orbital s vyšším s-charakterem má vyšší elektronegativitu

Bentovo pravidlo

Elektronegativnější substituenty preferují hybridní orbitaly s menším s-charakterem (menší elektronegativitou) a naopak elektropozitivní substituenty (lepší donory) preferují hybridní orbitaly s větším s-charakterem (vyšší elektronegativitou)

TBP - Lepší donory obsazují ekvatoriální rovinu (sp^2) a akceptory obsazují axiální polohy (pd)

Volný elektronový pár je nejlepší donor = substituent s nulovou elektronegativitou - vždy v ekvatoriální rovině!

PES = Fotoelektronová spektroskopie

rtg. záření $h\nu$

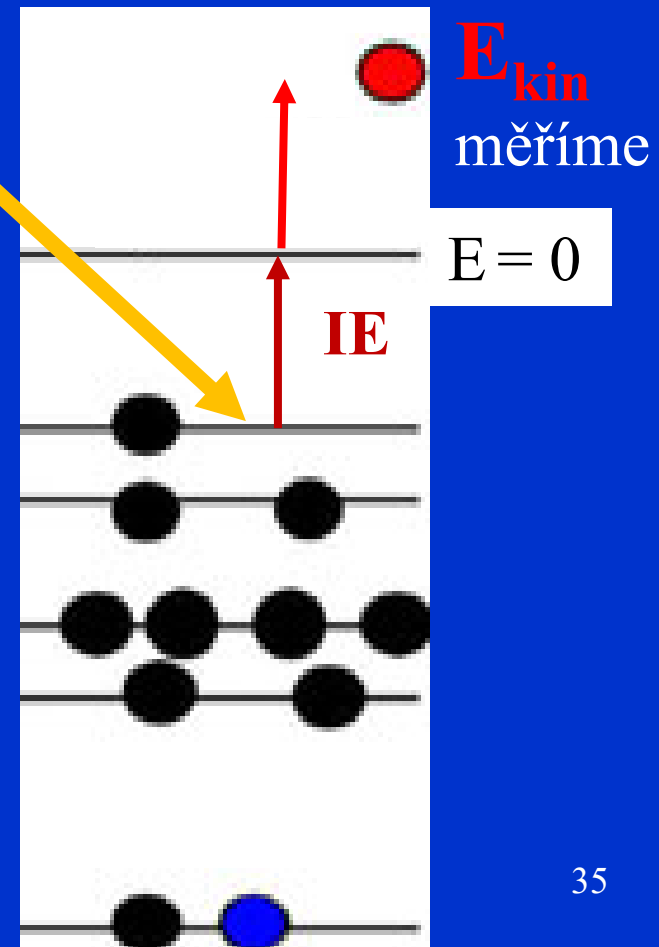
$$h\nu = IE + E_{kin}$$

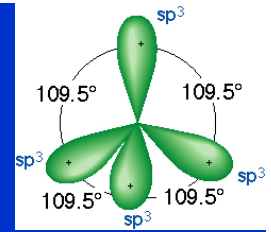
X-ray Fotoelektronová Spektroskopie (XPS)

- měkké rtg. záření (200 - 2000 eV)
vyráží vnitřní e

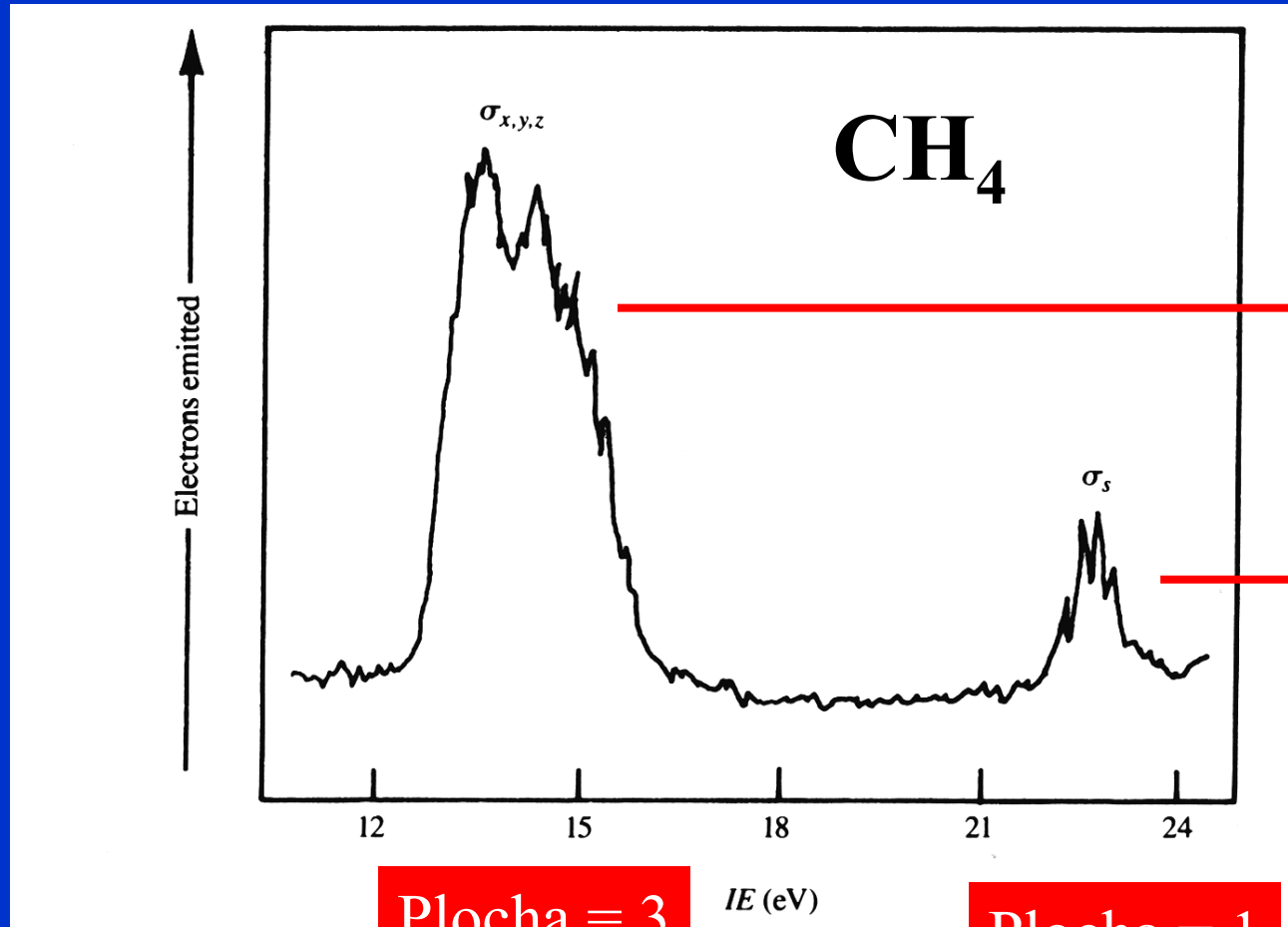
UV Fotoelektronová Spektroskopie (UPS)

- vakuové UV záření (10 - 45 eV)
vyráží valenční e

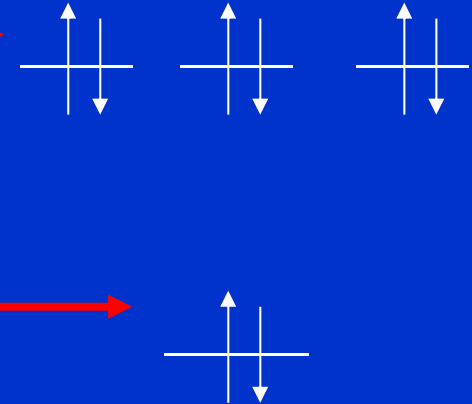

PES methanu nesouhlasí s modelem $4 \times sp^3$

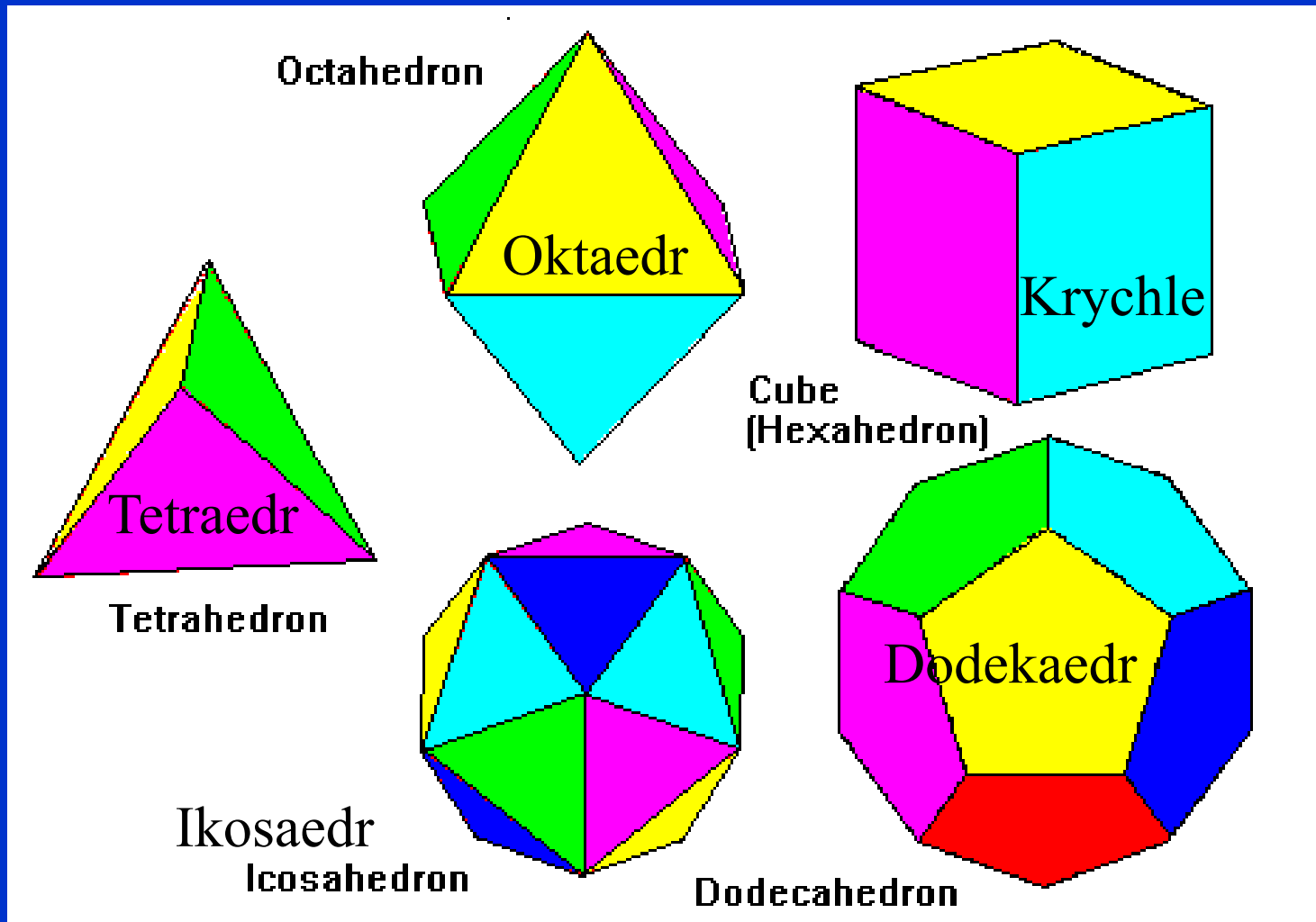

Plocha = 3

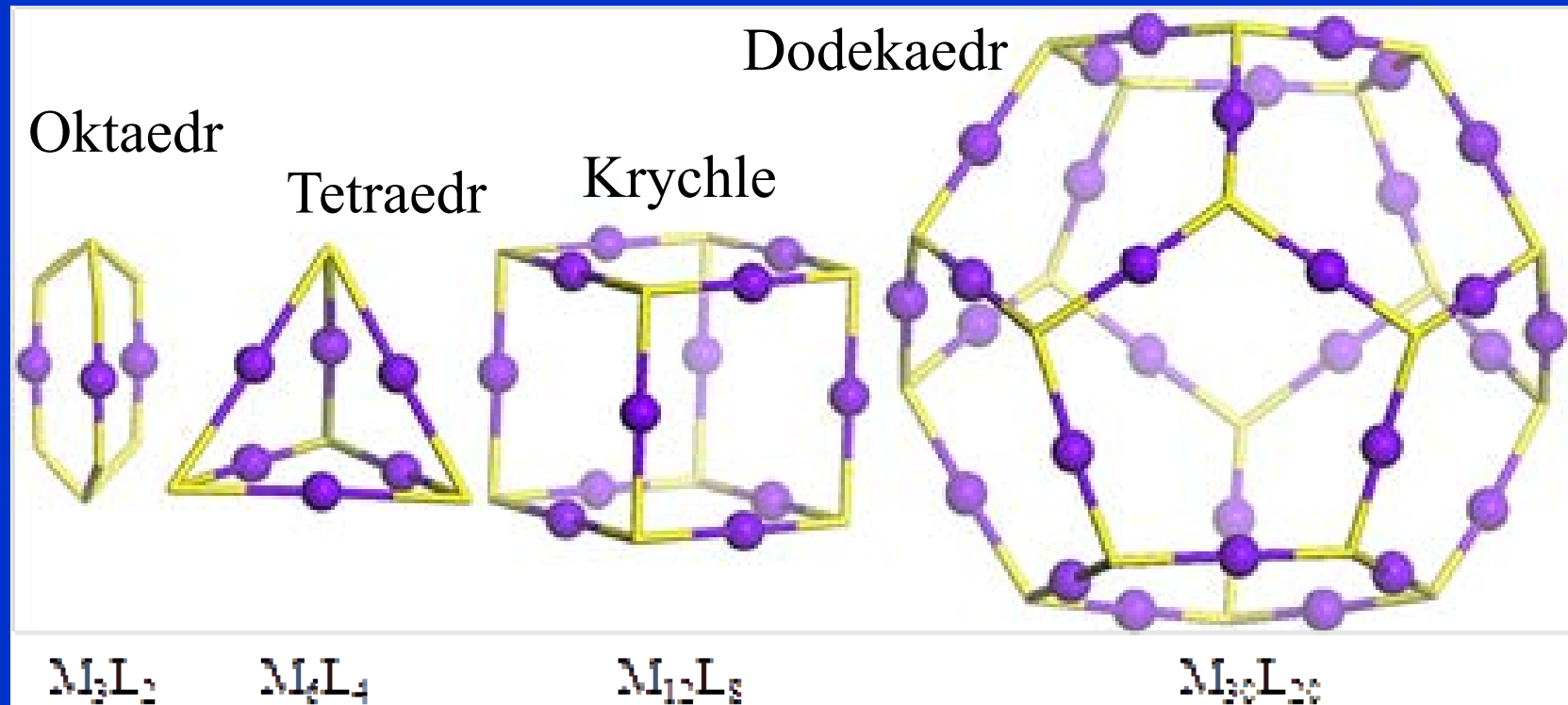
Plocha = 1

Symetrie – Platonovská tělesa

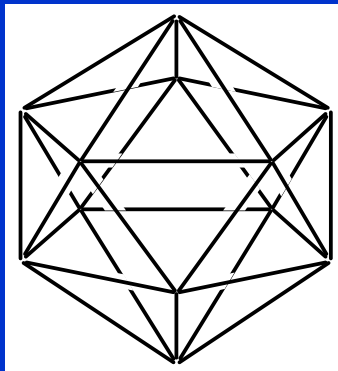

Symetrie – Platonovská tělesa

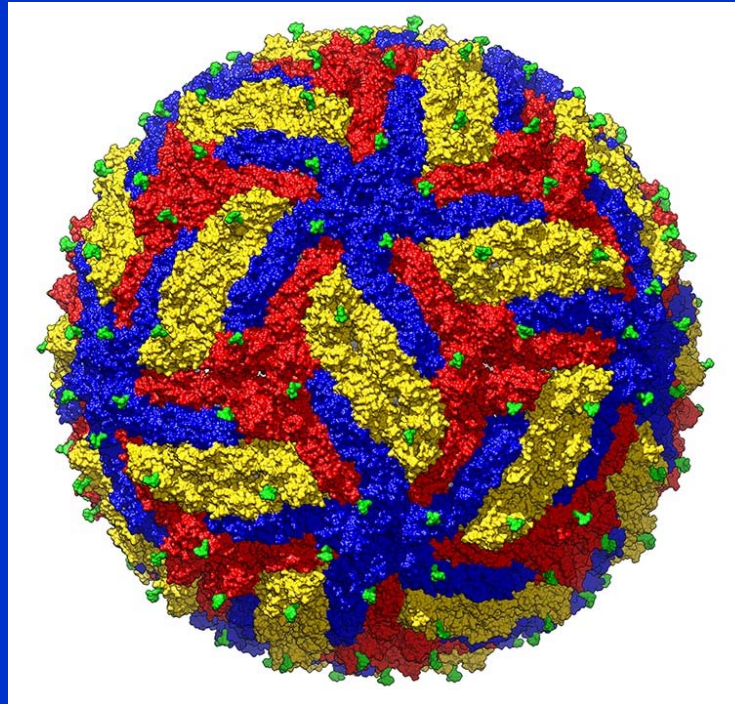

Komplexy přechodných kovů a vhodných organických ligandů

Symetrie

Ikosaedr

Zika virus

50 nm

Kryo-elektronová mikroskopie (cryo-EM)

Jacques Dubochet, Joachim Frank
a Richard Henderson – Nobelova cena za
chemii 2017

Symetrie molekul

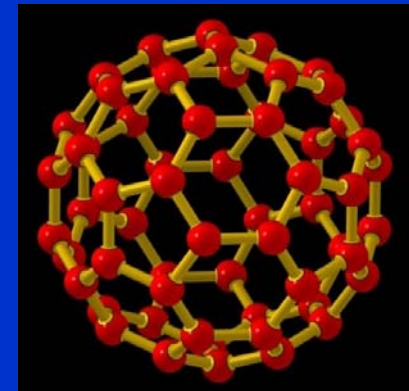
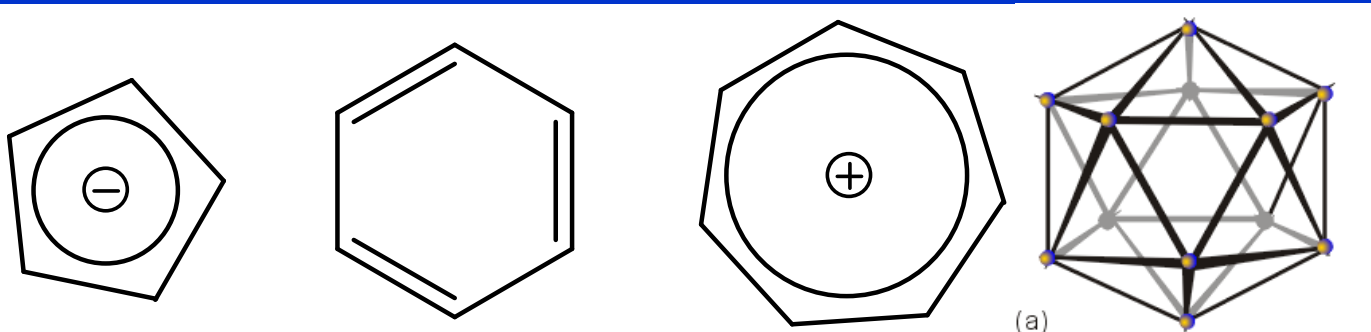
Jak jsou atomy v molekule uspořádány

Geometricky ekvivalentní atomy = stejné chemické chování

Zaměňovány **operacemi symetrie**

Operace symetrie = transformace, která převede objekt z výchozího stavu do stavu konečného, přičemž oba stavy jsou **nerozlišitelné**

Prvek symetrie = body objektu, které během transformace **nezmění polohu**

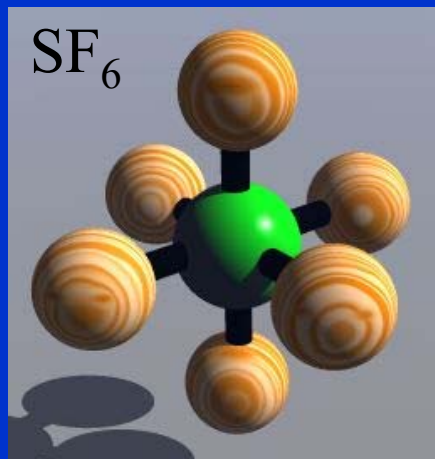
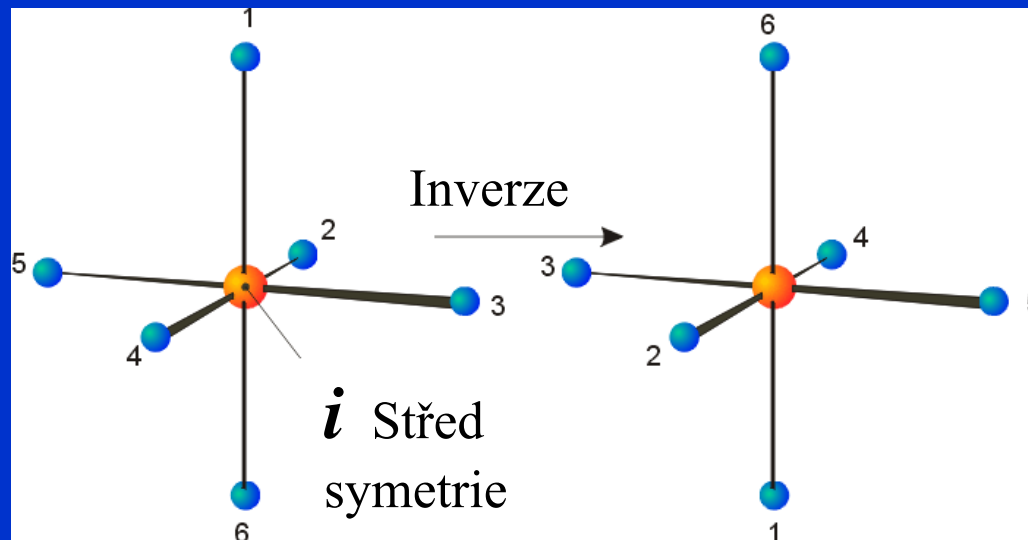

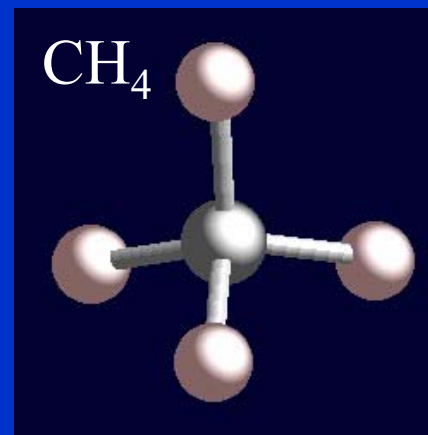
Prvky a operace symetrie

Značka	Prvek	Operace	Pozn.
E	Identita	Identita	Bezezměny, (= 1)
<i>i</i>	Střed symetrie (inverze) BOD	Inverze	Převrácení přes střed
C_n	Rotační osa PŘÍMKA	Pravá (vlastní) rotace	Otočení o úhel 360/n
σ	Rovina symetrie, zrcadlová ROVINA	Zrcadlení, reflexe	Zrcadlení přes rovinu
S_n	Zrcadlově-rotační osa PŘÍMKA	Nepravá (nevlastní) rotace	Otočení o úhel 360/n následované zrcadlením

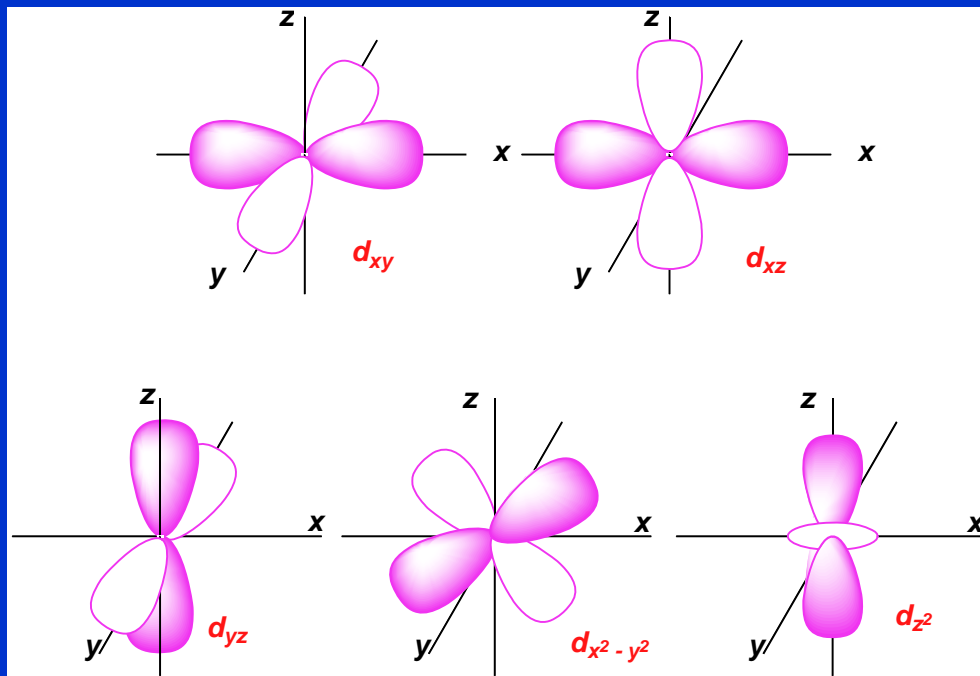
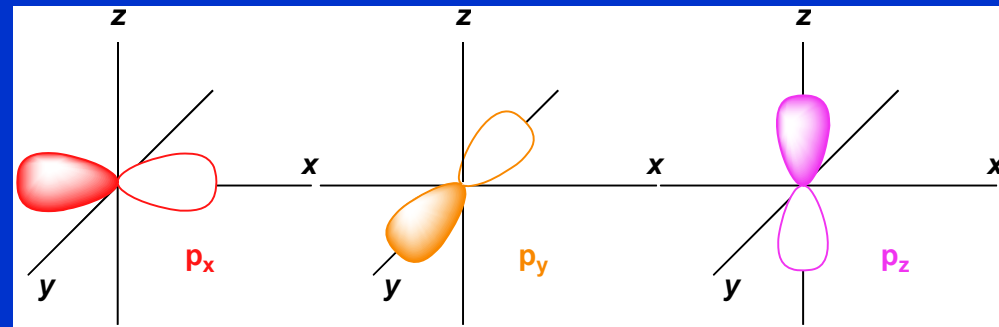
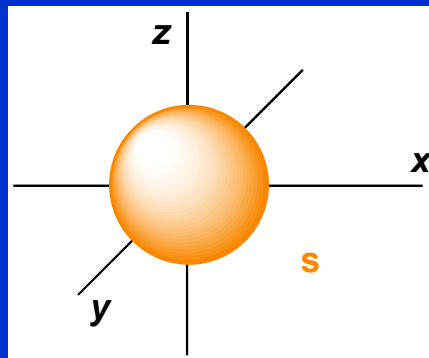
Střed symetrie

S = střed symetrie *i*

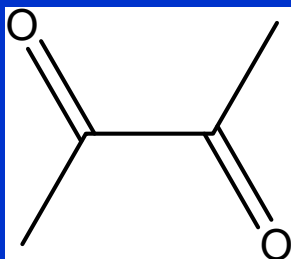
Nemá střed symetrie

Orbitaly

s a d **mají** *i* (střed symetrie)

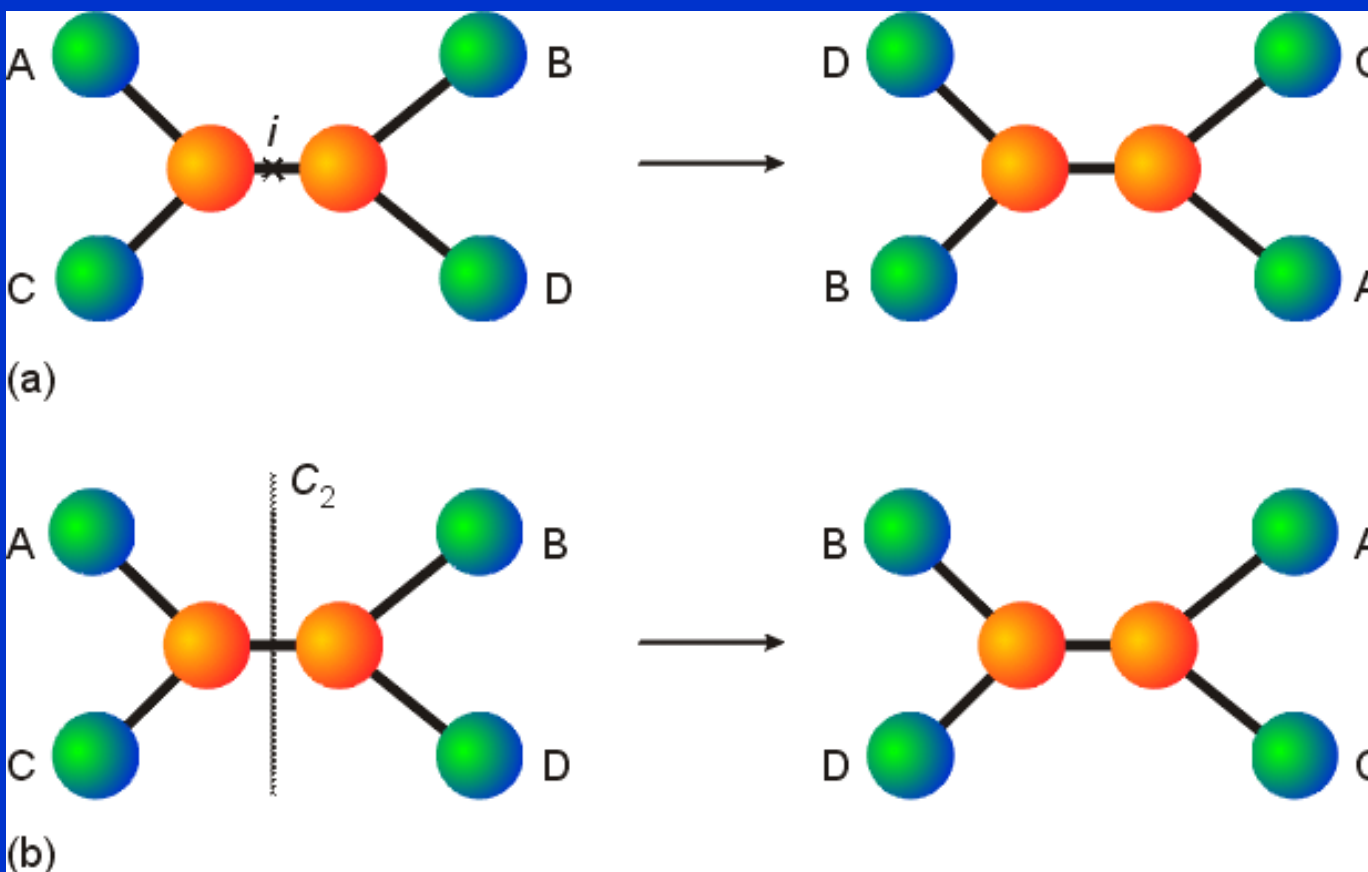
p a f **nemají** *i* (střed symetrie)

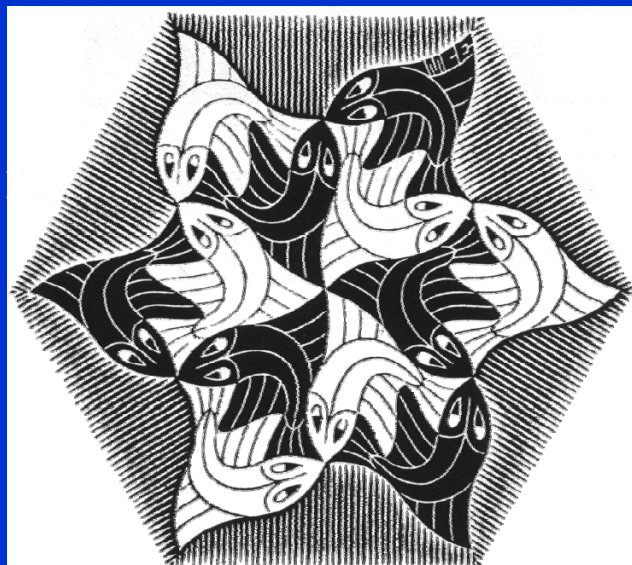
Rotační osa C_2

Rotace o úhel $360/n$ - vzniklá situace je nerozlišitelná od výchozí

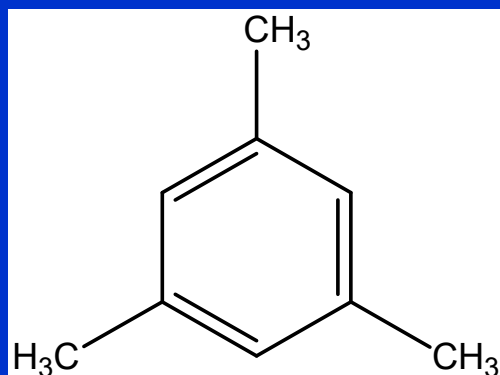
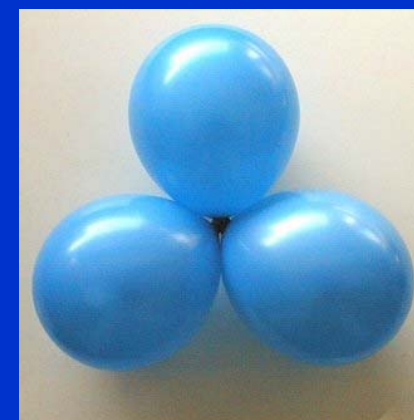
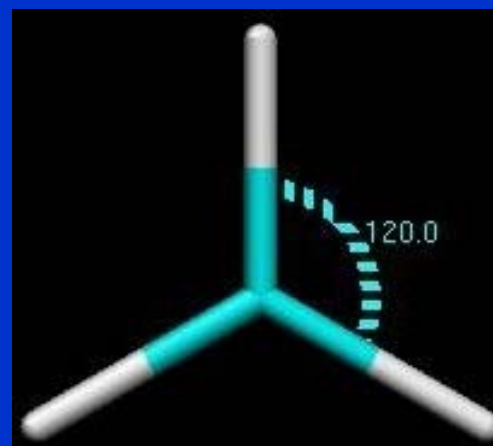
Rotační osa C_3

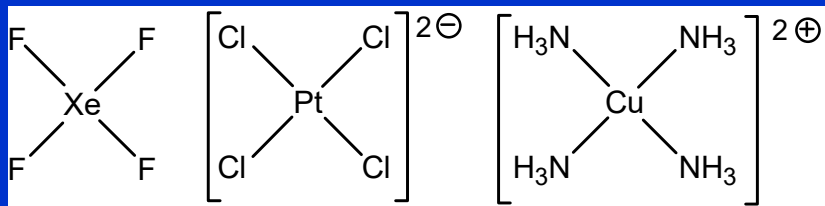
M. C. Escher

Rotace o úhel $360/n$

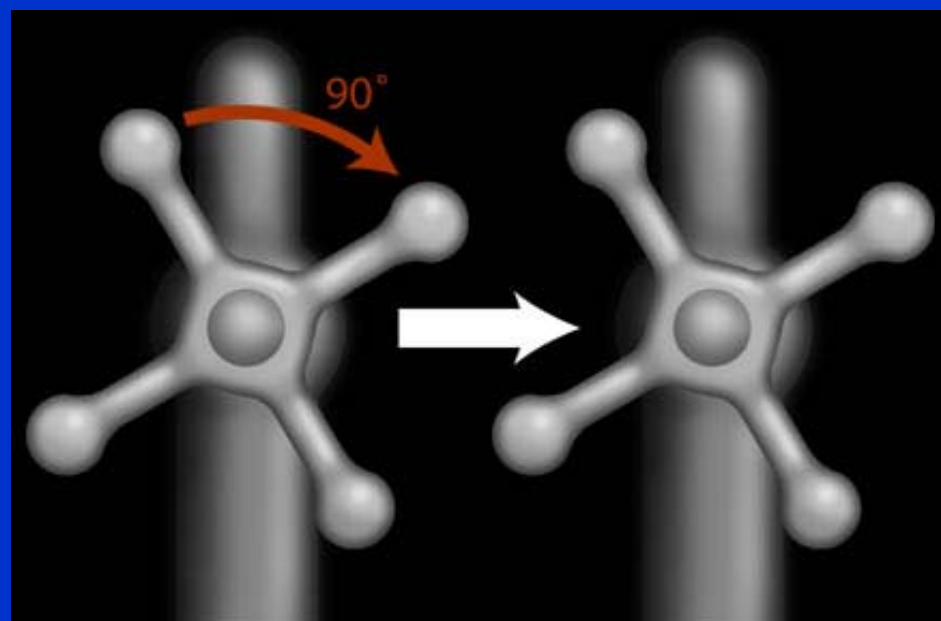
Vzniklá situace je nerozlišitelná od výchozí

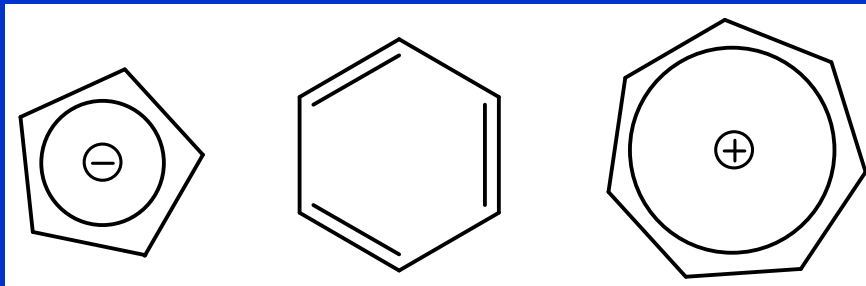
Rotační osa C_4

Rotace o úhel $360/4$.
Vzniklá situace je
nerozlišitelná od výchozí

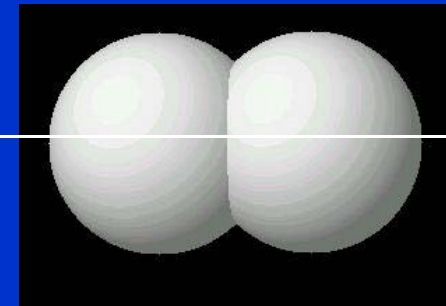

Rotační osa C_n

tropylium

$C_5, C_6, C_7, \dots, C_\infty$

Lineární molekuly

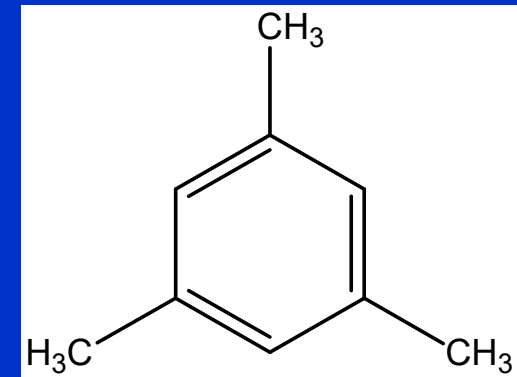
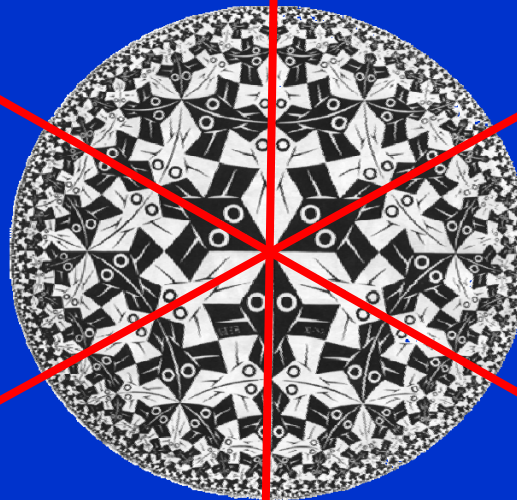
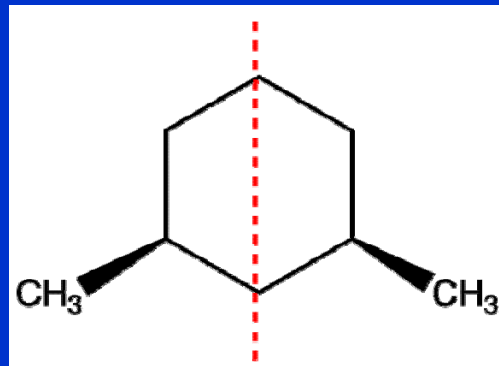
Rotace o libovolný úhel

Vzniklá situace je nerozlišitelná od výchozí

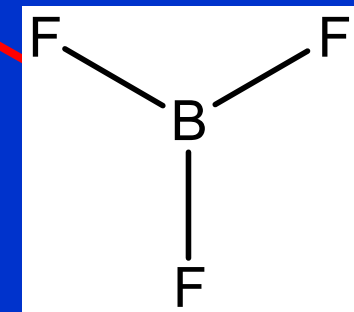
Rovina symetrie σ

Zrcadlení přes rovinu

Vzniklá situace je
nerozlišitelná od výchozí

Roviny symetrie σ

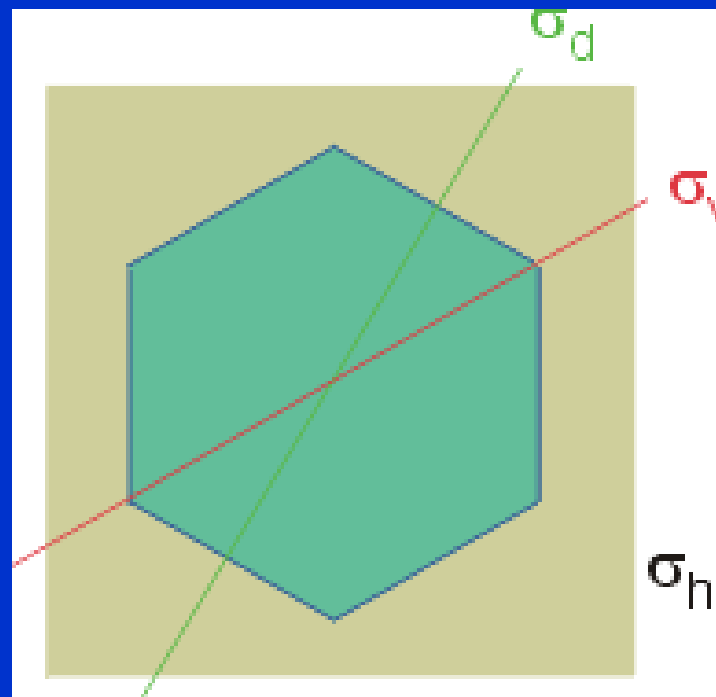
Každá planární molekula má rovinu symetrie ve které leží

σ_h = kolmá k hlavní rotační ose

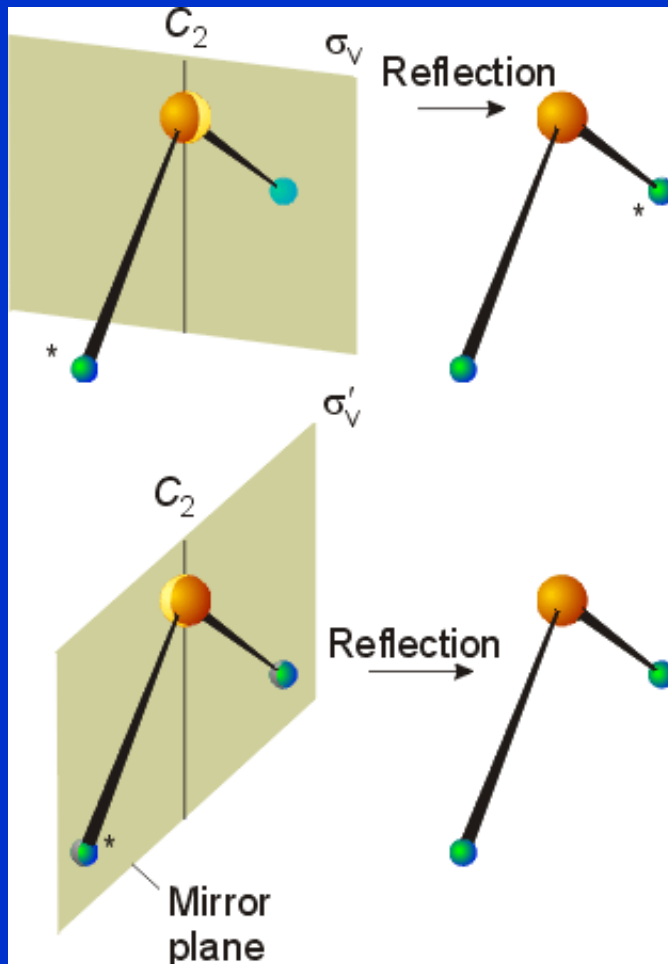
σ_v = obsahuje hlavní rotační osu,
protíná nejvíce atomů

σ_d = obsahuje hlavní rotační osu,
půlí úhly mezi C_2 osami kolnými
na hlavní rotační osu

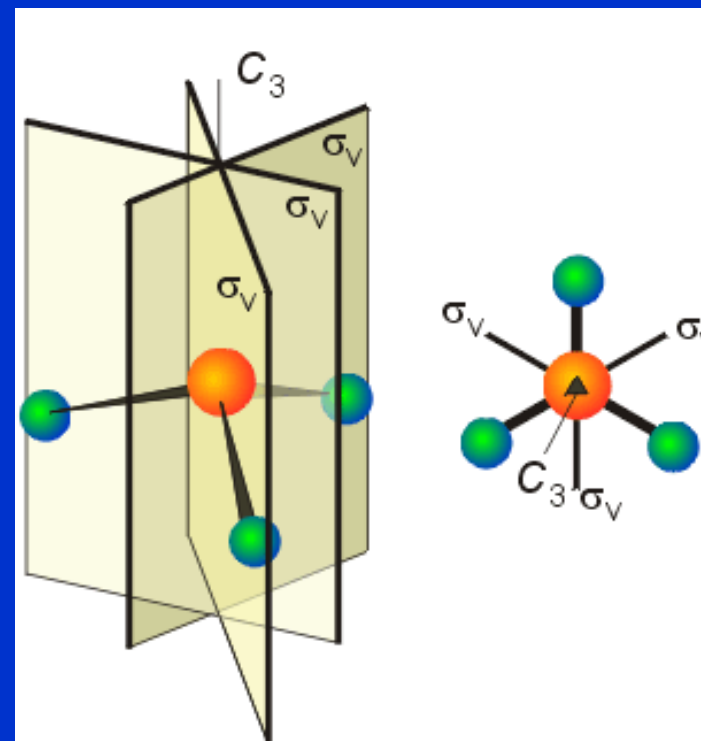
Všechny σ prochází počátkem

Roviny symetrie σ

Zrcadlení přes rovinu

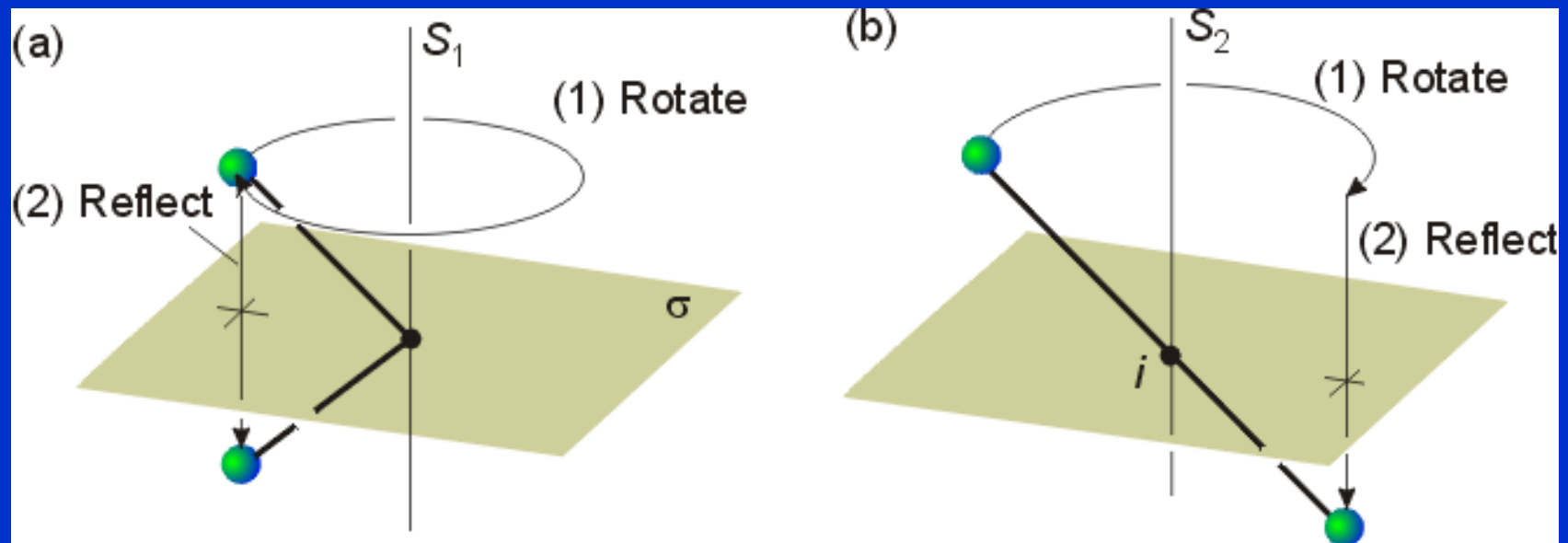
Vzniklá situace je
nerozlišitelná od výchozí

Zrcadlově-rotační osa S_n

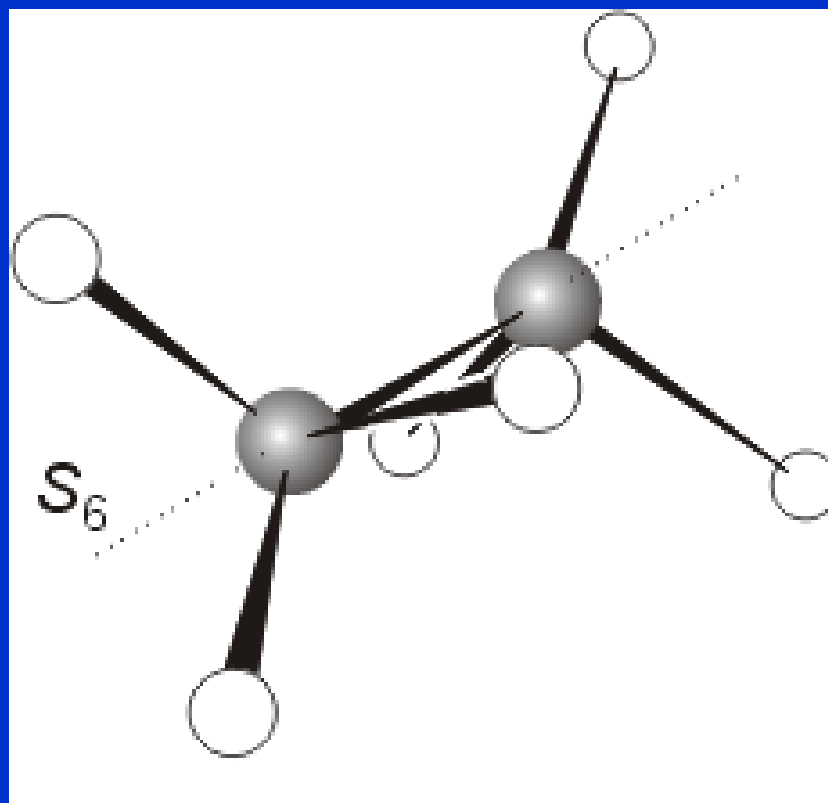
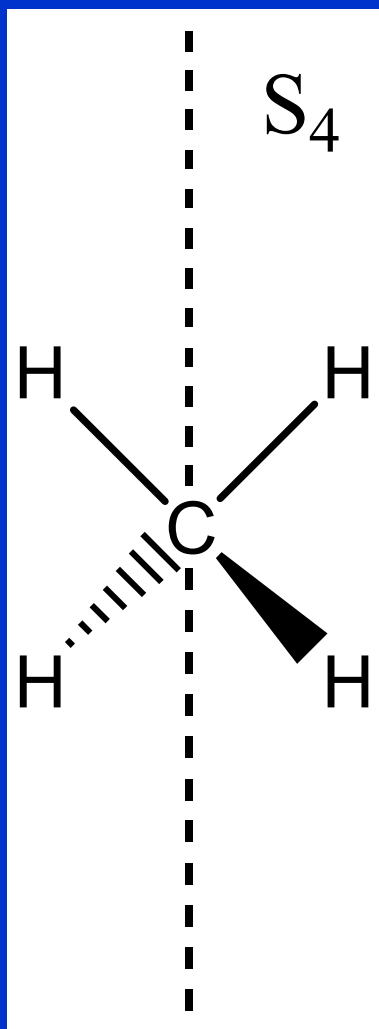
Postupné provedení dvou operací – rotace a zrcadlení

$$S_1 = C_1 \times \sigma = \sigma$$

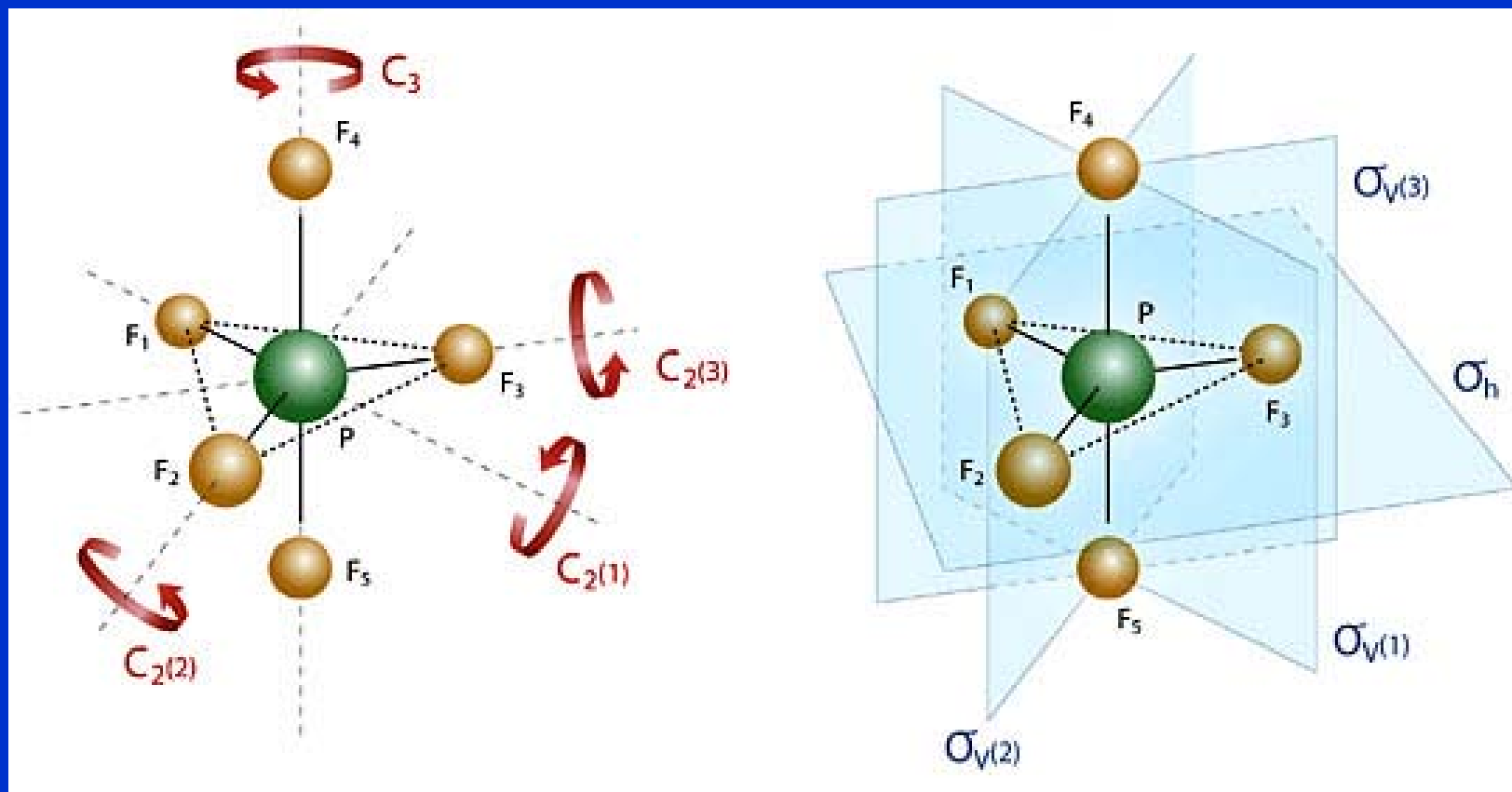
$$S_2 = C_2 \times \sigma = i$$

Zrcadlově-rotační osa S_n

Prvky symetrie v molekule

Ekvivalentní atomy = jsou zaměňovány operacemi symetrie

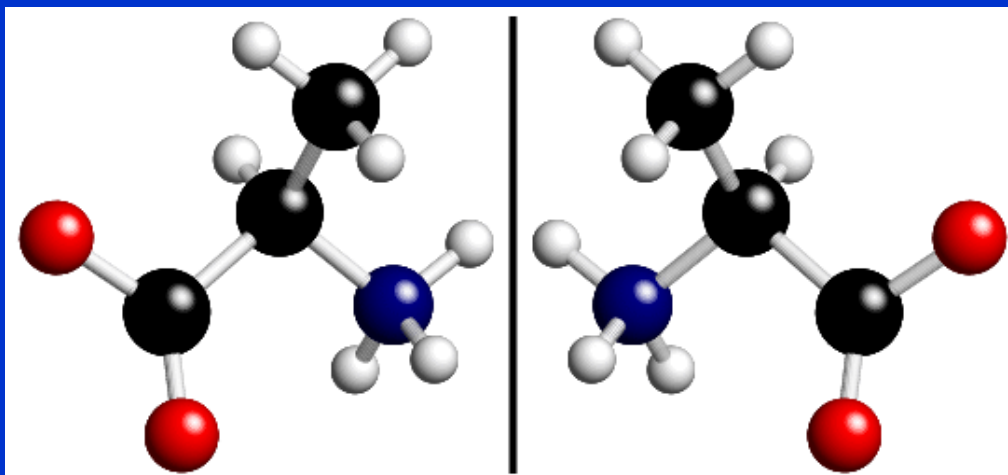

Chiralita

Podmínka chiraloty: v molekule není přítomna S_n

$$S_1 = \sigma$$

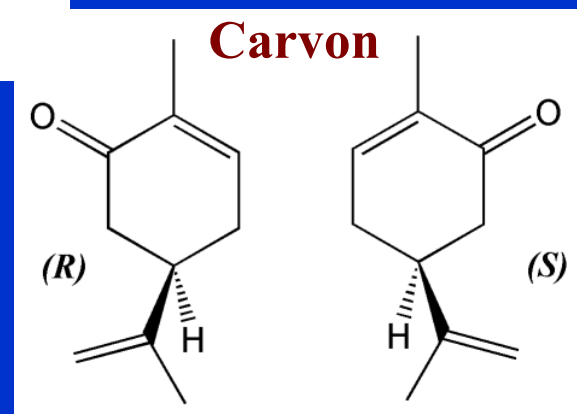
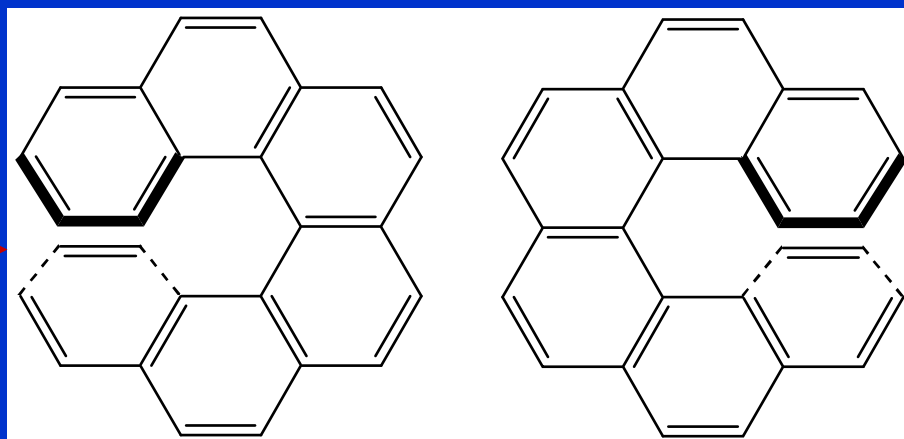
$$S_2 = i$$

Pravotočivé

C_2

(*R*): Máta

(*S*): Kmín

Chiralita

Figure 2. The Founding Fathers. R. M. Barrer (1910–1996) (right) and R. M. Milton (1920–2000) photographed

Thalidomide

1953 Chemie Grünenthal – Contergan

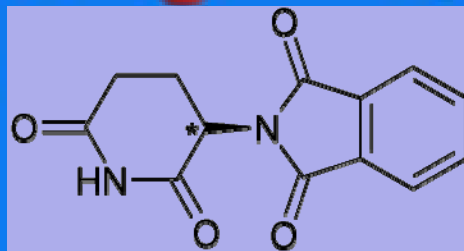
1961 stažen z trhu

(*R*)-enantiomer

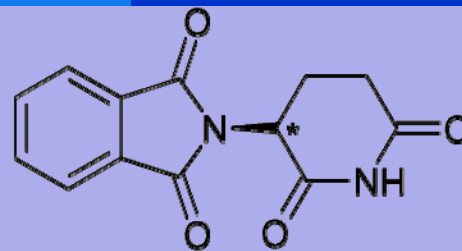
lék na ranní nevolnost

(*S*)-enantiomer

je teratogenní

R-Enantiomer

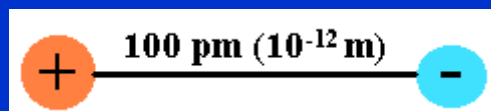
S-Enantiomer

Dipolový moment

$$\mu = q L \quad \text{vektor [C m]}$$

$$1 \text{ D debye} = 3,33564 \cdot 10^{-30} \text{ C m}$$

proton a elektron, vzdáleny 1 Å

$$\mu = q L = (1,60 \cdot 10^{-19} \text{ C})(1,00 \cdot 10^{-10} \text{ m})$$

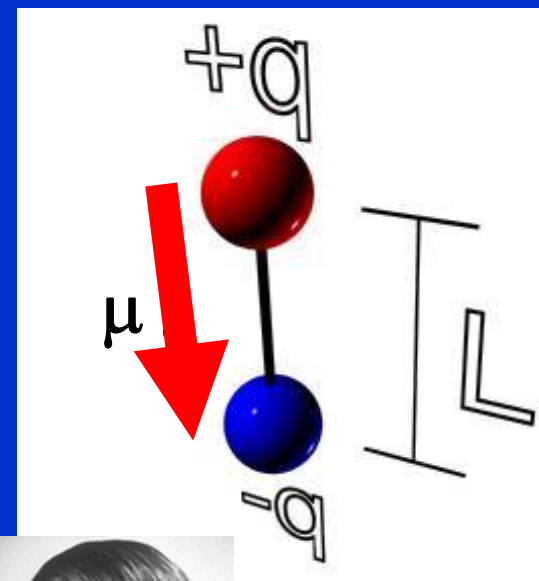
$$= 1,60 \cdot 10^{-29} \text{ C m} = \mathbf{4,80 \text{ D}}$$

dipolový moment **4,80 D**

je referenční hodnota, čisté +1 a -1

náboje vzdálené 100 pm, vazba mezi nimi

je 100% iontová

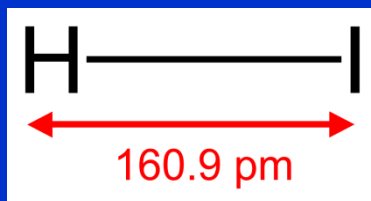
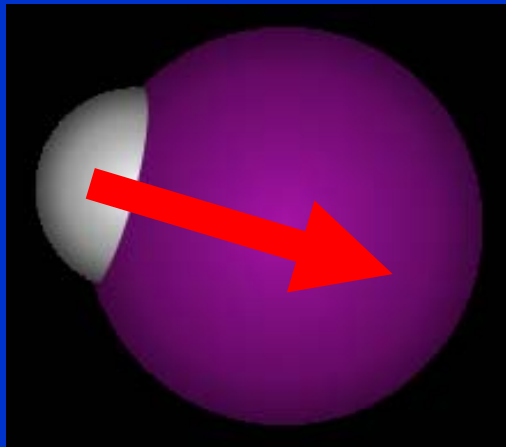
Peter Debye (1884-1966)

1936 NP za chemii

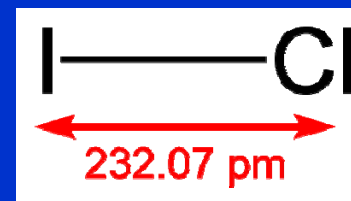
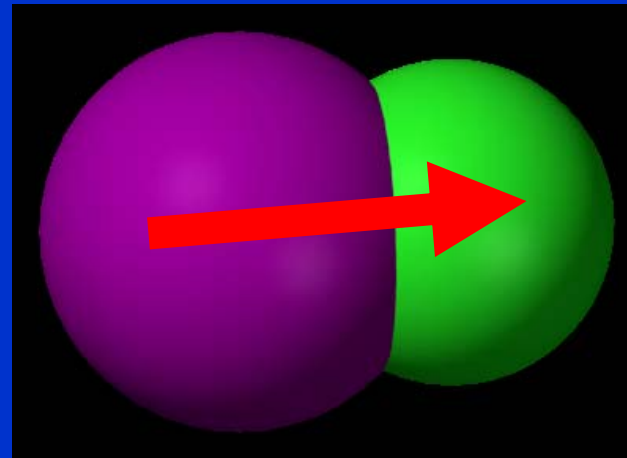
Zahřívání v MW

Dipolové momenty diatomických molekul

H-I

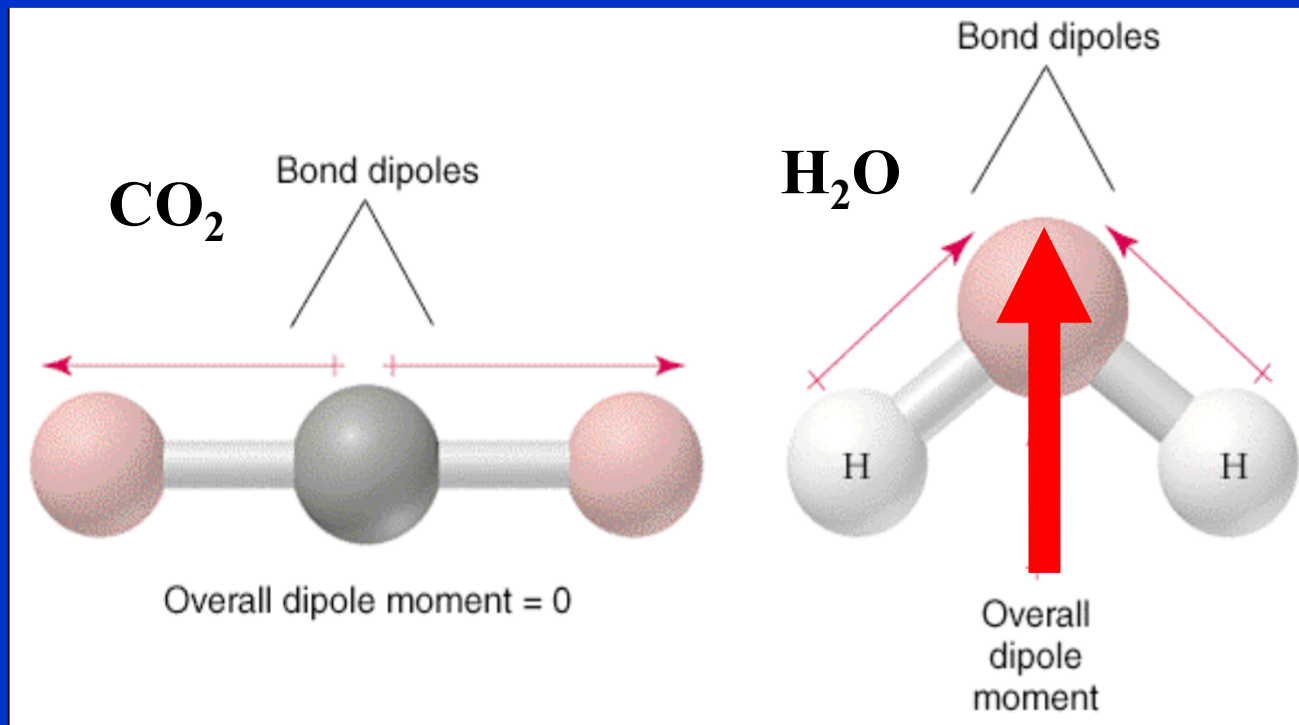
I-Cl

Dipolový moment polyatomické molekuly

Dipolový moment molekuly = vektorový součet dipolových momentů vazeb a volných elektronových párů

Míra nerovnoměrnosti rozložení náboje v molekule

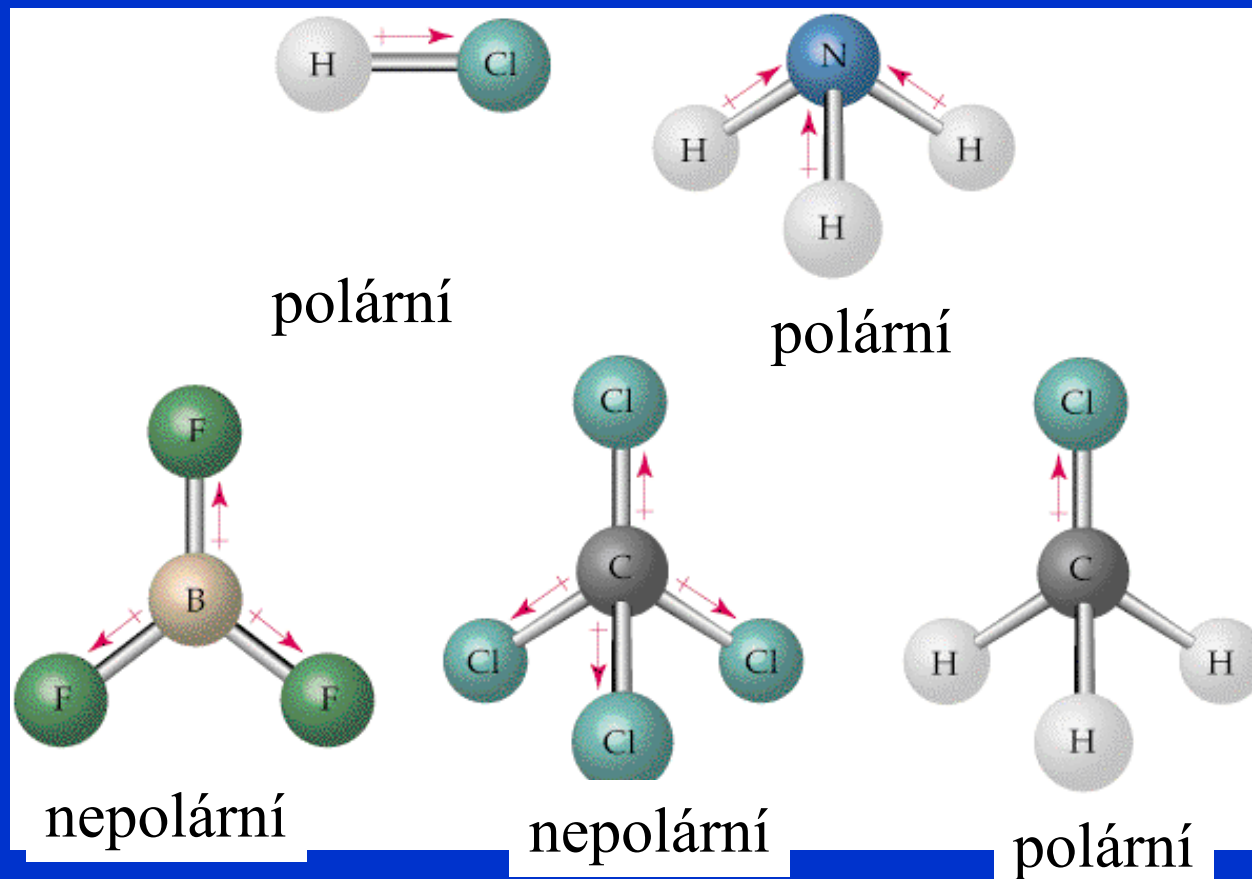
Dipolový moment vazeb

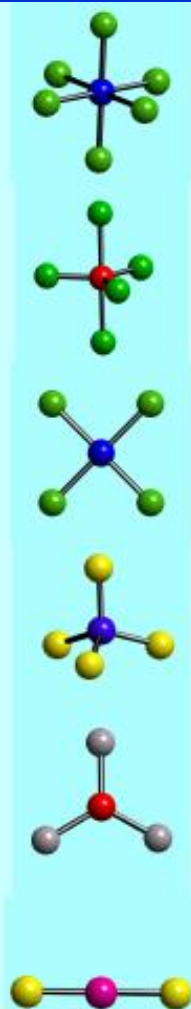
Rozdíl elektronegativit vazebných partnerů

Enlace	$\chi_A - \chi_B$	μ (D)	Enlace	$\chi_A - \chi_B$	μ (D)	Enlace	$\chi_A - \chi_B$	μ (D)
C-H	0.30	0.4	N=C		0.9	Br-P	0.68	0.36
N-H	0.87	1.31	N≡C		3.5	I-P	0.15	0
N-D		1.30	O-C	1.00	0.74	O=As		4.2
H-P	0.14	0.36	O=C		2.3	F-As	1.90	2.03
H-As	0	0.10	C-S	0.06	0.9	Cl-As	0.63	1.64
H-Sb	0.38	0.08	C=S		2.6	Br-As	0.54	1.27
O-H	1.30	1.51	C-Se	0.02	0.8	I-As	0.01	0.78
O-D		1.50	C-Te	0.49	0.6	Cl-Sb	1.01	0.78
S-H	0.24	0.68	F-C	1.60	1.41	Br-Sb	0.92	1.9
F-H	1.90	1.94	Cl-C	0.33	1.46	I-Sb	0.39	0.8
Cl-H	0.63	1.08	Br-C	0.24	1.38	O=S		2.8
Cl-D		1.09	C-I	0.29	1.19	Cl-S	0.39	0.7
Br-H	0.54	0.78	O-N	0.43	0.3	O-Cl	0.67	0.7
I-H	0.01	0.38	O=N		2.0	F-Cl	1.27	0.88
C-C	0	0	F-N	1.03	0.17	F-Br	1.36	1.3
C=C		0	O=P		2.7	Cl-Br	0.09	0.57
C≡C		0	S=P		3.1	Br-I	0.53	1.2
N-C	0.57	0.22	Cl-P	0.77	0.81			

Dipolové momenty polyatomických molekul

Polární molekula = celkový dipol musí ležet ve všech prvcích symetrie

$\mu = 0$

AB_nE_m	Bodová grupa	μ	Molekula
AB ₂	D _{∞h}	0	CO ₂ , BeCl ₂ (g), ZnX ₂
AB ₃	D _{3h}	0	BX ₃ , GaI ₃ , In(CH ₃) ₃
AB ₂ E	C _{2v}	finito	SnX ₂ , PbX ₂
AB ₄	T _d	0	CX ₄ , SiX ₄ , ThX ₄
AB ₃ E	C _{3v}	finito	NH ₃ , NX ₃ , PX ₃
AB ₂ E ₂	C _{2v}	finito	H ₂ O, SeX ₂ , TeX ₂
AB ₅	D _{3h}	0	PF ₅ , PCl ₅ (g), NbCl ₅ (g)
AB ₄ E	C _{2v}	finito	SF ₄ , SeF ₄
AB ₃ E ₂	C _{2v}	finito	ClF ₃ , BrF ₃
AB ₂ E ₃	D _{∞h}	0	XeF ₂
AB ₆	O _h	0	SF ₆ , SeF ₆ , MoF ₆
AB ₅ E	C _{4v}	finito	ClF ₅ , BrF ₅ , IF ₅
AB ₄ E ₂	D _{4h}	0	XeF ₄
AB ₇	D _{5h}	0	IF ₇

$\mu \neq 0$